

บทที่ 4

รูปแบบและเนื้อหาวรรณกรรมลายลักษณ์

เค้าโครงเรื่อง

1. วรรณกรรมประเภทนิทาน
 - 1.1 มโนหรานิบาด
 - 1.2 พระรถเมรี
 - 1.3 สุบินกุมาร
 - 1.4 พระกายโศท
 - 1.5 พญาหงส์
2. วรรณกรรมประเภทคำสอน
 - 2.1 สุทธิกรรม
 - 2.2 สุภามิตร้อยแปด
 - 2.3 ภาษิตลูงสอนหลาน
3. วรรณกรรมประเภทตำนาน
 - นางเลือดขาว ตำนานเมืองพัทลุง
4. วรรณกรรมประเภทพยากรณ์
 - ศาสตรา

สาระสำคัญ

1. วรรณกรรมประเภทนิทาน ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากนิทานปรัมปราชาดก และนิบาตชาดก แสดงให้เห็นพฤติกรรมทางตัวละครฝ่ายธรรมะและฝ่ายอธรรม จบเรื่องด้วยชัยชนะของฝ่ายธรรมะ วรรณกรรมประเภทนิทานยังสะท้อนให้เห็นสภาพสังคมและวัฒนธรรมทางภาคใต้ในยุคนั้นอย่างชัดเจน

2. วรรณกรรมคำสอนมีทั้งการสอนโดยตรง และอาศัยการเล่าเรื่องเป็นนิทานจุดสำคัญคือสอนให้คนทำความดีและละเว้นความชั่ว และยกตัวอย่างสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นมาเปรียบเทียบอย่างคมคาย บางส่วนมีการสอนแบบประชด อย่างภาษิตลูงสอนหลาน เพื่อบอกว่าความชั่วนั้นแท้จริงไม่ทำให้ชีวิตงอกงาม

3. นางเลือดขาวเป็นบุคคลสำคัญของเมืองพัทลุง ตลอดชีวิตนางได้อุทิศกำลังกายและกำลังทรัพย์ สร้างบุญสถานไว้เกือบทั้งภาคใต้ ชื่อของนางเป็นสัญลักษณ์แห่งความบริสุทธิ์

4. ศาสตราเป็นวรรณกรรมพยากรณ์ของชาวภาคใต้ อาศัยตัวละครจากวรรณกรรมที่รู้จักแพร่หลายมาก่อน รวมทั้งพุทธประวัติ นำมาประกอบการพยากรณ์เพื่อเสริมสร้างความเชื่อให้เกิดความขลังยิ่งขึ้น

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. เล่าเรื่องมโนหรานิบาตได้ถูกต้อง
2. เล่าเรื่องพระรถเมรีได้ถูกต้อง
3. เล่าเรื่องสุบินกุมารได้ถูกต้อง
4. เล่าเรื่องพระกายโสทได้ถูกต้อง
5. เล่าเรื่องพญาหงส์ได้ถูกต้อง
6. อธิบายภาษาถิ่นใต้ในวรรณกรรมได้ถูกต้อง เช่น “สองตาแดงคือ แสงไฟลัดลิ้นไขไฟ ขบฟันคำรณคำราม”
7. บอกความหมายของคำและข้อความในวรรณกรรมภาคใต้ได้ถูกต้อง เช่น
 - 7.1 มินายนเสาหนั่งขยัน เต็บสูงสากรรจ์
 - 7.2 นมขานลงเล็งเต็ง คือควายแขวนเต็ง เต็บโตเท่าลูกขนุน”
 - 7.3 คนหนั่งถ้อฮอกแฉง ปลูกทองแดงคูฟังกิ้ว”
8. บอกสาเหตุที่นายประตู่รักนางแว่นนิทานให้เพชรฆาตฟังได้ถูกต้อง
9. สรุปสาระนิทานแต่ละเรื่องของนายประตู่ได้ถูกต้อง
10. อธิบายคำที่ใช้เรียกผู้หญิงในเรื่องสุทธกรรมได้ถูกต้อง เช่น คำว่า สาวแท้หญิงไส้ แม่หม้าย แม่แห้ว
11. อธิบายข้อความในสุภาษิตร้อยแปดได้ถูกต้อง
12. อธิบายวิธีการสอนในภาษิตลงสอนหลานเกี่ยวกับผลดีและผลเสีย พร้อมกับยกตัวอย่างได้ถูกต้อง
13. แยกความแตกต่างระหว่างหนังสือบูด และหนังสือเพลได้ถูกต้อง
14. บอกถึงบุญสถานที่นางเลือดขาวก่อสร้างไว้ได้ถูกต้อง
15. อธิบายคำศัพท์ในวรรณกรรมเรื่องนางเลือดขาวได้ถูกต้อง เช่น คำว่า หมอสดำพะตง กัลปนา

16. อธิบายข้อความในวรรณกรรมเรื่องนางเลื้อยขาว่าได้ถูกต้อง
17. อธิบายคำว่า “แทงศาสตรา” และ “ศาสตรา” ในวรรณกรรมพยากรณ์ว่าได้ถูกต้อง
18. อธิบายข้อความในวรรณกรรม “ศาสตรา” ได้ถูกต้อง เช่น ดูว่าเคราะห์ร้ายให้
สระหัวเสีย ทายชะตาสองก้อนท่านเอ๋ย
19. อธิบายเนื้อหาในวรรณกรรม “ศาสตรา” ที่อ้างถึงตัวละครในวรรณคดีว่าได้ถูกต้อง
20. บอกเหตุผลเกี่ยวกับตัวละคร และพฤติกรรมตัวละครในวรรณคดีที่เกี่ยวกับ
วรรณกรรม “ศาสตรา” ได้ถูกต้อง

ความนำ

ตามที่กล่าวไว้ในบทที่ 3 แล้วว่า วรรณกรรมลายลักษณ์ภาคีได้มีหลายประเภท แต่ละประเภทมีเรื่องราวที่น่าสนใจ จากผลการสำรวจและรวบรวมตามหน่วยงานหลายแห่งที่ทำหน้าที่ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านภาคใต้ ปรากฏว่าวรรณกรรมลายลักษณ์ประเภทนิทานมีมากกว่าวรรณกรรมประเภทอื่น ๆ วรรณกรรมประเภทดังกล่าวนี้มักเป็นนิทานชาดกจากนิบาตชาดก หรือปัญญาชาดก รวมทั้งนิทานพื้นบ้านภาคใต้โดยตรง กวีภาคใต้นำมาแต่งเพื่อความบันเทิงและเพื่ออบรมศีลธรรมแก่ชาวบ้าน ส่วนวรรณกรรมประเภทอื่น ๆ เช่น ประเภทแบบเรียน คาถาอาคม ตำรายา และตำราอื่น ๆ ก็มีให้ศึกษาค้นคว้าได้อย่างกว้างขวาง

1. วรรณกรรมประเภทนิทาน

วรรณกรรมประเภทนี้ ปัจจุบันมีการเผยแพร่มากกว่าวรรณกรรมประเภทอื่น ๆ ตัวอย่างที่น่าสนใจได้เลือกนิทานจากท้องถื่นฝั่งตะวันตกบ้าง และฝั่งตะวันออกบ้าง เพื่อได้ทราบเนื้อหา และรูปแบบเป็นประการสำคัญ

1.1 มโนหรานิบาต

ต้นฉบับเดิม	วัดมัชฌิมาวาส อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา
จัดพิมพ์	วิทยาลัยวิชาการศึกษา จังหวัดสงขลา (มหาวิทยาลัยศรีวิโรฒ วิทยาเขตสงขลาปัจจุบัน)
ผู้แต่ง	ไม่ปรากฏนาม
รูปแบบการประพันธ์	กาพย์ยานี 11, กาพย์ฉบัง 16, กาพย์สุรางคนางค์ 28 ฉันท์ 12, 14, 15, 19 แต่ไม่กำหนดครุและลหุ จึงเป็นกาพย์อีกประเภทหนึ่ง (ฉันท์ 12 = ไตรภูกฉันท์ ฉันท์ 14 = วสันตดิถีฉันท์ ฉันท์ 15 = มาลินีฉันท์, ฉันท์ 19 = สัททูลลวิกกีฬิตฉันท์)

เนื้อเรื่อง สมัยพุทธกาลมีภิกษุรูปหนึ่งรับบิณฑบาตจากอุบาสิกาสาวสวย ภิกษุรูปนี้ถึงกับหลงใหลในรูปร่างของนาง จนเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ใจ เมื่อสาวกนำเรื่องนี้กราบทูลพระพุทธองค์ทรงทราบ พระตถาคตเจ้าจึงทรงเล่าชาดกเรื่องมโนหรานิบาต และพระสุธนให้ฟังดังนี้

ณ นครอุตรปัญจา ผู้ครองนครคือท้าวอาทิตย์วงศ์ และนางจันทเทวี บ้านเมืองมีความสงบร่มเย็น เพราะทุกปีท้าวเธอทั้งสองทำพิธีสักการะบูชาต่อท้าวชมพูจิต พญานาคแห่งนครบาดาล ต่อมาพระโพธิสัตว์จุติสู่ครรภ์นางจันทเทวี วันประสูติปรากฏสิ่งคู่บารมีสี่อย่าง

คือ ขุมทองสีมูมปราสาท พญาช้างเผือก พรานบุญฤกษ์ (ฉบับอื่นพรานบุญไม่ได้เป็น สหชาติ เป็นเพียงชาวบ้าน) และไทรสิงหนบุตรบุโรหิต ส่วนพระกุมารมีนามว่าพระสุน ราชกุมาร

อีกนกรหนึ่งคือมหาปัญญาเกิดฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาล ชาวเมืองเดือดร้อน ต่างพากันอพยพมาสู่เมืองอุตรปัญญา เจ้านครมหาปัญญาทราบข่าว ท้าวชมพุจิตเป็นผู้บันดาล ความร่มเย็นแก่เมืองอุตรปัญญาจึงบัญชาให้พราหมณ์ทั้งแปดไปทำพิธีฆ่าพญานาคแต่โชคดี พรานบุญฤกษ์ออกล่าสัตว์ได้พบกับท้าวชมพุจิต นายพรานได้ช่วยทำลายพิธีพราหมณ์ จนพราหมณ์พ่ายแพ้ถอนมนต์และกลับคืนบ้านเมือง พรานบุญไม่ได้เรียกร่องสิ่งใดแก่ท้าว ชมพุจิตแต่ได้รับการเลี้ยงรับรองและรับแก้วแหวนเงินทอง พรานบุญได้นำของมีค่านี้มา มอบให้แก่นางเมฆบิดาผู้เป็นภรรยา

ต่อมาพรานบุญลาพระสุนออกล่าสัตว์ เขาเดินป่าเจ็ดวันก็ถึงป่าหิมพานต์ และขอ พักอาศัย ณ บริเวณอาศรมฤๅษีพระกัสสป พรานบุญเห็นนางกนิรีทั้งเจ็ดที่สระมุจลินท์ จึงคิด จับไปถวายพระสุน แต่ต้องอาศัยนาคบาศของท้าวชมพุจิต พรานบุญเลยไปขอความช่วยเหลือ จากพญานาค

นางกนิรีทั้งเจ็ดเป็นธิดาท้าวทุมพรและนางจันทกนิรีแห่งเมืองโกลาส คนโตชื่อนาง มโนห์รา ฉบับอื่นว่าเป็นน้องสุดท้อง วันหนึ่งนางมโนห์ราชวนน้องลาชนกชนนีไปเล่นน้ำ ที่สระมุจลินท์ แม้ชนนีจะห้ามและซ่อนปีกหางธิดาไว้ข้างแท่นบรรทม เจ็ดพี่น้องก็ขโมยปีก หาง แล้วพากันบินไปสู่ที่หมาย ในที่สุดพรานบุญจับนางมโนห์ราได้สำเร็จ และนำไปถวายเป็น ซายาพระสุน ท้าวอาทิตย์ยั้งศัจจิตพิธิเชกและงานฉลองเจ็ดวัน พรานบุญได้บำเหน็จความ ชอบเป็นพระยาพรานบุญฤกษ์เจ้ากรมป่า นางเมฆบิดาเป็นใหญ่ฝ่ายท้าวเจ้าขรัว

ฝ่ายสิงหนพราหมณ์สหายอีกผู้หนึ่งทูลว่าเมื่อพระสุนครองราชย์แล้ว ขอให้ตั้ง ตนเป็นบุโรหิตแทนบิดา พระสุนรับคำ เหตุนี้เองเมื่อทราบถึงบุโรหิตผู้บิดาก็ไม่พอใจ พาลหา ว่าบุตรและพระสุนคิดกำจัดตน บุโรหิตจึงวางแผนติดต่อกับพระเจ้าจันทรภาณุ เจ้าประเทศ- ราชหัวเมืองต่าง ๆ ยกทัพมาตีอุตรปัญญา พระสุนจึงต้องออกรบ บุโรหิตได้ช่องกำจัดนาง มโนห์ราเพื่อสร้างความทุกข์แก่พระสุน ประจวบกับนางจันทเทวีสুবินว่าพระสุนถูกพระ- เจ้าจันทรภาณุประหาร และชักตบไตใส่พุ่งออกพันรอบเมือง โลहितไหลนองทั้งสี่ทิศผ้าทรง พระสุนหลุดปลิวไปในนภากาศ แม่นางมโนห์ราทำนายสুবินนี้ว่าเป็นมงคลแก่พระสุน แต่บุโรหิต กราบทูลว่าพระสุนจะพ่ายแพ้สงครามและเกิดความวิบัติแก่บ้านเมือง ควรทำพิธีสะเดาะ เเคราะห์ด้วยการบูชาญานางมโนห์รา ท้าวอาทิตย์เชื่อพราหมณ์จึงยอมทำพิธี นางมโนห์รา ทูลขอรำถวายเป็นครั้งสุดท้ายและขอสอดปีกสอดหางด้วย ในที่สุดนางมโนห์ราบินหนีไปสู่

เมืองไกรลาศ นางแวงอาศรมฤๅษีพระกัสสปได้ฝากแหวนและตำรายาแก้พิษต่าง ๆ ไว้กับพระฤๅษี เพราะคาดว่าพระสุธนคงติดตามนางถึงเมืองไกรลาศ

เมื่อเสร็จศึกพระสุธนจึงออกติดตามชายา ครั้นถึงอาศรมพระฤๅษีจึงรับสั่งของที่นางมโนห์ราฝากไว้ พระสุธนเดินป่าฝ่าภัยอันตรายต่าง ๆ เป็นเวลานานถึงเจ็ดปี เจ็ดเดือน ได้อาศัยตำรายาของชายาและความช่วยเหลือจากพระอินทร์จนถึงที่หมาย ขณะนั้นมีการทำพิธีสงฆ์ชำระมนทินนางมโนห์ราที่ติดจากเมืองมนุษย์ นางมโนห์ราทราบว่พระสุธนได้ติดตามมาถึงเมืองไกรลาศแล้ว เพราะแหวนของนางที่พระสุธนแอบใส่กระอ้อมตักน้ำนางมโนห์ราได้สวมสอดนิ้วพอดี ในที่สุดท้าวทুমพรและนางจันทกนิรียอมรับลูกเขย โดยเฉพาะพ่อตาได้ทดสอบความสามารถหลายอย่าง พระสุธนแสดงความสามารถเป็นที่ประจักษ์ จากนั้นก็อภิเษกพระสุธนกับมโนห์รา มีงานฉลองถึงเจ็ดวัน

ต่อมาพระสุธนและนางมโนห์รา กลับถึงนครอุตรปัญจา และทำโทษปุโรหิตโดยเนรเทศออกจากเมือง ให้สิงหนพรหมณ์ดำรงตำแหน่งแทน และแต่งตั้งพรานบุญเป็นพระยาไตรสมุหะผู้ใหญ่ เรื่องมโนห์รานิบาตจบลงด้วยความสุข แต่ละคนกลับชาติมาเกิดในสมัยพุทธกาลดังนี้

ท้าวอาทิตย์วงศ์	เป็น	พุทธบิดา
นางจันทเทวี	”	พุทธมารดา
ท้าวทুমพร	”	พระมหากัสสปเถระ
พรานบุญฤๅษี	”	พระอานนท์
พระอินทร์	”	พระอนิรุทธเถระ
ปุโรหิต	”	พระเทวทัต
นางมโนห์รา	”	นางพิมพา
พระสุธน	”	พระพุทธองค์

ตัวอย่างกวี¹

บทบรรยาย

(1) นางมโนห์รา	
ในลักษณะปัญญาภรรยา	คือพระมังสา
ละเอียดเนียนเนียนพคุณ	
พระเกษาโลมาปุ่น	ขนจามรีสุน
แสงดั่งมณีรัตน์อาปาน	

หัตถ์ถึงเขียนทองประมาณ	ไม่มีระกายปาน
ดั่งเวฬุไม้ปล้องเดียว	
สูงต่ำคำขารัดเรียว	ผอมพีพรรณเดียว
ก็เบียดสเป็นปานกลาง	
ทำนองกล้องแก้งเอวบาง	ส่วนศัพท์ทั้งนาง
กระเวกกระเหว่างานจัน	
พระนรลักษณ์ทั้งนั้น	พร้อมสรรพสรร
รพวงค์ใดจะเสมอ	
(ปัญญาภรรยา – เบญจกัลยาณี)	

(2) พรวานบุญทฤกษ์ :

- (1) ยลรูปบุญทฤกษ์พรวาน ลำสันสูงสการ กำยำทะเม็นพันพัว
 ผมหย่องท้องพลูยฟังกั่ว หนดเคราพันพัว ร่มรกปกปากคอง
- (2) ปางนั้นบุญทฤกษ์ กิดพร้อมตรองตรึก ว่าจะไปไพร
 แต่งตัวกำยำ นุ่งดำเสื่อใส่ แบกแม่ธนูไซย สะพายดอกยา
 เหน็บพราอ้ายไต้ สันคมสมโอ้ ด้ามกัลปิงหา
 นุ่งโจงจ้งหมั่ง เหน็บรังเดินมา ตาสอดลวดหา มฤคากวางทราย

(3) สนวนผลไม้ (ภาคใต้)

อำภผลาดก	สุกหอมตกรรณี
พลับทองพลองลั่นจี่	มังคุดคาดล้งสาตพวง
ผมเงาะช่อชุกห้อย	จាំมไร้อยช่อชูดวง
ชมพู่ห่มพอนพวง	ถั่วนมลักเนตรทศนา

อำภ = มะม่วง, ผมเงาะ = เงาะ, จាំมไร = ลูกเป็นเฟือง ปัตตานีเรียกจាំปุ หรั่งมลายูเรียก champuri พอน = สีเหลืองอ่อน ๆ

(4) ฉากพระสุรตามนางมโนห์รา

มีดมนทั่วหล้า เมชมมณฝนฟ้า ส่อสกตกเซย
 ฝิป่ากู่ก้อง เรียกร้องเหวยเหวย ครางครวญทรเอี้ย ฝิมฝัมคำราม
 ตรีตรีหวัดววย ไต้กั้งว้งไล่ ฝิใหญ่ไต้ตาม
 ฝิโปงรังควาน จักสากถั่วทาม เทียงชุกบุกหนาม เร็องฝิมพ่า
 อรัญราวป่า ดึกดั้นเวลา มีดมนฝนซ่า
 เสียงนกเสียงฝิ ประฝิมจ่มง่า พระจันใจจ่า นุ่งมองพองเศียร

นกคู่ขึ้นร้อง ดูดเค้าผีก็อง ส่งศัพท์สำเนียง
ยามเพลดึก พลิ้วฟ้างเพียง ศัพท์ทั้งดั่งเสียง ฟ้าเพื่อนเลื่อนดิน
สิงหราชผาดแผด พยัคฆ์หมีแรด เทียวท่องไพรสิน
แสวงหาอาหาร พบพานขบกิน พระภูวามัน ทรงจินตนา

(5) พรานบุญเตรียมเดินทาง

ข้าวหมากข้าวตากข้าวพอง สตู.....รอง ทั้งหวานทั้งมันแยมคาย
ใส่น้ำตาลกรวดตาลทราย หัวกะทิเนยควาย เป็นเครื่องราชาเสวย
นางเมียร้อยซังซังเคย รับผิดชอบของเสวย ใস্যามละว่าตาข่าย
เหล็กไฟหินปูยแยมคาย โลดจั้นทั้งกาย ทยลงเต็มแรงแดงฉวย
เล่มนิตติดลามาถึงปูย ว่าพ่ออ้ายนุ้ย มารับเอาเครื่องเสบียงป่า
พรานแต่งตัวแล้วออกมา แยกแม่ป็นยา พรักรายสะพายถุงสตู
หัวกะทิ = หัวน้ำกะทิ หรือน้ำกะทิข้น, เนยควาย = น้านมควาย (ชาวใต้เรียกว่าเนย) เคย = กะปี่,
ดับ = จัด, เตรียม, พ่ออ้ายนุ้ย = คำสรรพนาม ที่เรียกหญิงสาวได้ เรียกแทนสามี อ้ายนุ้ย
หมายถึงลูกชาย

1.2 พระรถเมรี

ต้นฉบับเดิม หนังสือนิพนธ์ของนายกล่อม ธานีรัตน์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัด
นครศรีธรรมราช
จัดพิมพ์ ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช พ.ศ. 2522
ผู้แต่ง นายเรือง นานไม่ปรากฏปีที่แต่ง
รูปแบบการประพันธ์ กาพย์ยานี 11, กาพย์ฉกบึง 16, กาพย์สุรางคนางค์ 28

เนื้อเรื่อง

เริ่มด้วยพระรถสิทธิ์ยังไม่มีชายา ปกครองเมืองไพสาลีด้วยความสันติสุข ใกล้เคียง ๆ
เมืองไพสาลีมีบ้านเศรษฐีพรมจัน ภรรยาชื่อพราหมณี ทั้งคู่อยู่กินมานานปีแต่ไม่มีบุตรธิดา
จึงไปขอความช่วยเหลือจากฤๅษีตนหนึ่ง ฤๅษีบอกให้สองเศรษฐีเก็บกวาด 2-3 ก้อนที่ปากบ่อ
ไปไว้ในห้องนอน ด้วยความโลภสองสามีภรรยาเก็บไปถึง 12 ก้อน ปรากฏว่าต่อมาเศรษฐีมี
ธิดา 12 คน เนื่องจากลูกมากและลูกทุกคนเอาแต่กินและนอนจนทำให้เศรษฐีตกลูกถึงกับ
บิดาออกอุบายนำธิดาทั้งหมดไปปล่อยในป่าลึก โดยทำทิวป่าหาทุเรียนป่า เมื่อกลับมาถึงบ้าน
ก็ลวงภรรยาว่าถูกช้างป่าไล่ แต่ละคนหนีเอาตัวรอดเลยพลัดพรากจากกัน

กล่าวถึงกรุงดาวนเมื่อยักษ์มีนครรพีเป็นเจ้าเมือง ชายชื่อนางสนทรา ทั้งสองไปบุตรธิดา เจ้ากรุงดาวนจึงไปปลุกนางเมรีธิดาท้าวทศวงศ์กับนางทศนา แห่งเมืองนาควารี ท้าวเธอทั้งสองมีธิดาสองคนคือนางเมรีและนางทศนารี เมื่อนางเมรีมาอยู่เมืองดาวนแล้วจึงเปลี่ยนนามใหม่ว่านางกัณฑ์ นางสนทราและนางกัณฑ์แปลงร่างเป็นมนุษย์เฝ้าเลี้ยงดูนางเมรีด้วยความทนุถนอม ต่อมาเจ้ากรุงดาวนออกป่าไปพบยักษ์อีกตนหนึ่งชื่อท้าวโคदान ต่างสู้รบกัน เจ้ากรุงดาวนแพ้และเสียชีวิต นางสนทราทราบข่าวนี้แล้วด้วยความโศกเศร้าและวิตกว่าท้าวโคदानจะทำร้ายนางด้วย นางสนทราคับธิดาไปสร้างศาลาอยู่ในป่า ต่อมานางสิบสองเดินทางมาพบศาลาแห่งนี้ จึงขอพักอาศัยด้วย

วันหนึ่งนางสนทราออกไปจับสัตว์หาอาหาร นางสิบสองเห็นกระดูกสัตว์ป่าเป็นจำนวนมาก จึงรู้ว่านางสนทราเป็นนางมาร นางสิบสองจึงรีบหนีจากศาลา นางสนทราคลับมาที่พักเมื่อทราบว่านางสิบสองรู้ความจริง และหนีนางไป นางมารมีความโกรธเป็นกำลังจึงออกติดตาม เทวดาจำแลงเป็นช่างสารและควายป่ากำบังนางสิบสองไว้ พร้อมกับทำร้ายนางสนทราจนนางมารต้องถอยหนีกลับศาลา ภายหลังนางสนทรานำนางเมรีกลับคืนเมืองดาวนดังเดิม

นางสิบสองหนียักษ์มาถึงเมืองไพสาลี ด้วยบุญบารมี ทุกคนได้เป็นชายาพระรถสิทธิ์ ต่อมานางสนทราติดตามนางสิบสองมาถึงเมืองไพสาลี ขณะนี้นางสิบสองกำลังมีครรภ์ นางสนทราแปลงตนเป็นสาวสวยชื่อนางสมุทธา ท้าวทศวงศ์หลงเสน่ห์จึงรับนางมารเป็นชายาอีกคนหนึ่ง วันหนึ่งนางสนทราแสร้งทำตัวเจ็บหนัก และบอกว่ายาที่รักษาได้นั้นต้องประกอบด้วยดวงตานางสิบสอง ท้าวทศวงศ์จึงสั่งให้ทหารควักดวงตานางสิบสอง แต่นางสำเภาแก้วหรือนางเกาน้องคนสุดท้องโชคดีถูกควักดวงตาเพียงข้างเดียว นางสนทราส่งห่อดวงตาและผงยาสำหรับรักษาดวงตาให้พระพายพัดไปฝากนางเมรีเก็บไว้

นางสิบสองถูกขังอยู่ในอุโมงค์ต้องทุกขเวทนาอย่างยิ่ง เมื่อครรภ์แก่ต่างคลอดลูกด้วยความโกรธแค้นสามี่ จึงตกลงกันว่าเมื่อคนใดคลอดลูก ก็จะแบ่งเนื้อลูกให้พี่น้องทุกคนกินเป็นอาหาร แต่นางสำเภาแก้วยอมอดและเก็บเนื้อส่วนแบ่งไว้ เมื่อถึงคราวตนกำเนิดบุตรชาย จึงนำเนื้อที่เก็บไว้นั้นแบ่งให้แก่พี่ ๆ เป็นเหตุให้บุตรของตนรอดชีวิต บุตรนางสำเภาแก้วชื่อพระรถเสน คือโพธิ์สัตว์จุติลงมาเพื่อช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก

พระอินทร์ทรงสั่งให้พระวิษณุกรรมแปลงเป็นไก่ชนไปไถ่ขี้เขี้ยวที่ปากอุโมงค์จนปากอุโมงค์เปิด พระรถเสนจับไก่ชนได้ ออกไปตีพนันกับไก่ชาวบ้าน เมื่อชนะทุกครั้งก็จะขอเพียงข้าวห่อมาเลี้ยงมารดาและพี่ ต่อมาพระรถเสนไปท้าแข่งสะบ้ากับนายโคบาลจนได้ชัยชนะ จึงมีชื่อเสียงขจรขจาย เป็นเหตุให้พระรถสิทธิ์ขอดูตัว ภายหลังเมื่อทราบว่าตนเป็นบิดากับบุตร จึงรับเลี้ยงพระรถเสน เมื่อนางสนทราทราบเข้าแสร้งทำเจ็บป่วยขอให้พระรถเสนเดินทางไปพบนางเมรีที่กรุงดาวนภายในเจ็ดวัน เพื่อนำมะม่วงหาวมะนาวโห่มาประกอบเป็นยารักษานาง

และที่สำคัญคือนางสนทราเขียนสารกำซับนางเมรีฆ่าพระรถเสนให้ได้ พระรถเสนขี้มั่วคูใจ เดินทางไปตามคำสั่ง ระหว่างทางได้พบพระฤๅษี พระฤๅษีได้อ่านสารของนางมารแล้วก็เกิดความสงสารพระรถเสน จึงแปลงสารใหม่ว่า ให้นางเมรีรับพระรถเสนเป็นสามี และรับเลี้ยงให้สมเกียรติที่มารดาคัดเลือกคู่ครองมาให้ธิดา

พระรถเสนเดินทางถึงกรุงทวารวดีและได้นางเมรีเป็นชายา นางเมรีหลงรักพระรถเสน นางยอมทุกอย่างที่สามีต้องการ ในที่สุดนางเมรีถูกพระรถเสนมอมเกล้าจนหมดสติ พระรถเสนได้ขโมยกำพดห่อหุ้มดวงใจของนางสนทรา ดวงตานางสืบสอง และยารักษาตา รวมทั้งผงยาโปรยให้เป็นขวากหนาม ไฟ สัตว์ร้าย และมหาสมุทร นางเมรีฟื้นขึ้นและทราบข่าวพระรถเสนหนีไปจึงให้ทหารออกติดตาม ทหารยักษ์โดน อิทธิฤทธิ์ของยาที่พระรถเสนโปรยไว้ นางเมรีและบริวารพยายามติดตามพระรถเสนจนกระทั่งต้องหยุดตรงฝั่งมหาสมุทรคนละฝากฝั่งกับผู้อื่น นางเมรีร้องอ้อนวอนให้สามีข้ามฝั่งมาหานาง พระรถเสนใจอ่อนแม้มั่วคูใจได้ตัดทานไว้ พระรถเสนบอกนางเป็นครั้งสุดท้ายว่า เมื่อครบเจ็ดวันจะกลับมาพบนางดังเดิม นางเมรีจึงเฝ้ารออยู่ที่ริมฝั่งมหาสมุทรเพียงผู้เดียว เมื่อรถเสนกลับคืนเมืองแล้ว นางสนทราทราบเข้าก็ทวิความโกรธแค้นเป็นกำลัง และจบชีวิตด้วยพระรถเสนทำลายกำพดที่ห่อหุ้มดวงใจนางมาร

เรื่องพระรถเสนลงเอยด้วยความสุข นางสืบสองมีดวงตาดีตามเดิม และทุกคนกลับคืนวัง พระรถเสนเดินทางไปพบนางเมรี ณ ริมฝั่งสมุทร เมื่อทราบว่ามารดาเลี้ยงตนเสียชีวิต นางเมรียิ่งโศกเศร้าและตรอมใจตาย พระรถเสนทำพิธีศพนางแล้วจึงเดินทางไปอาศัยอยู่กับพระฤๅษีที่เคยช่วยแปลงสาร ต่อมาพระฤๅษีมอบพระขรรค์และชี้ทางให้พระรถเสนเดินทางไปพบเนื้อคู่ที่แท้จริง คือนางทศนารีน้องสาวนางเมรี นางทศนารีถูกท้าวสวัสดิราชเจ้าเมืองยักษ์ลักพามาเลี้ยงไว้ พระรถเสนลอบพาลูกสาวยักษ์หนี พ่อตาจึงติดตามมาด้วยความโกรธ แต่พระฤๅษีมาช่วยเกลี้ยกล่อม ท้าวสวัสดิราชจึงยอมรับลูกเขยและจัดการอภิเษกด้วยความยินดี พระรถเสนพำนักอยู่ ณ เมืองยักษ์จนกระทั่งคิดถึงบรรดาญาติ ณ เมืองไพสาลี จึงขึ้นม้าเดินทางกลับพร้อมด้วยชายา

เมื่อถึงเมืองไพสาลีแล้ว พระรถเสนขออนุญาตปลุกโรงงานช่วยเหลือผู้ยากจน ตายายซึ่งเป็นพ่อแม่ นางสืบสองเข้ามาขอรับบริจาคทานด้วย นางสืบสองจำพ่อแม่ได้และให้ความอนุเคราะห์พร้อมกับแต่งตั้งให้เป็นเศรษฐีดังเดิม จากนั้นพระรถเสนและชายาเดินทางไปยังเมืองนาควาริเพื่อเยี่ยมท้าวทศวงศ์และนางทศนารี(เรื่องในหนังสือบุคหมดลงเพียงนี้)

ตัวอย่างบทกวี²

ภามิตเปรียบเทียบ

พิมเสนมาแลกเกลือ
ต่างดีต่างมิชู้

แม่เลี้ยงกับลูกเลี้ยง
ยุ่งกับเขี้ยคกับงู
ลูกเอยเสื่อกับหนู
คู่รบคู่รบกัน

วาดรูปเสื่อมาหลอกวัว
ตัวต่อตัวชนช้างกัน

(ทำวโคदानตบเจ้ากรุงตะวัน)

คอยเอาเพลิงเคียงกันอยู่
แมวกับหนูคุมล้างกัน
พระราหูกับพระจันทร์
เป็นนรินทร์ทุกขวบปี

(นางสำเภาแก้วเดือนพระรถเสน)

ชูประขรค์ชัช ให้เจ้าถือไป ในเมืองยักษศรี.
พ่อเห็นเจ้าไป สิ่งใดไม่มี เหมือนหนึ่งกษัตริย์ ไปไหนไปเปล่า
คชสารเชื่องา กระทิงมหัสสา เชื้อไขปลายเขา
พยัคฆ์เล็บเขี้ยว คนเดียวมือเปล่า ปะคนร้ายเรา จะเอาอะไรมา

(พระฤาษีสอนพระรถเสน)

ว่าแล้วแก้วกัลยา
พี่น้องทั้งสองจร
เป็นนกออย่าลืมน้ำ
ความรู้อย่าจำหาย
ที่สนุกพ่อย่านอน
รักคนอย่ารักสิ้น
เชื่อตนอย่าเชื่อคน
หัสกัณฑ์พญามาร

เรียกอาชาเข้ามาสอน
จะหลับนอนระวังกาย
ตายมากแล้วเพราะบ่วงชาย
ของเมามายพ่อย่ากิน
เมียรักวอนพ่อย่ายิน
อย่าหลงคืนด้วยคนพาล
เชื่อหลายหนมักเสียการ
หลหมานดั่งเอาดวงใจ

หัสกัณฑ์ = ทศกัณฑ์

(นางสำเภาแก้ว สอนม้าคู่ใจของพระรถเสน)

หลหมาน = หนุมาน

ได้กินแต่หมาก ครั่งว่าสบปาก ค่อยนึกถึงปูน
ขามดีเอาไว้ ขามร้ายเขาสุญ สิ้นในเต้าปูน จึงต้องขวยขวย

(นางสิบสองพุดเสียดสีถึงพระรถสิทธิ์)

มารดาตรัสปราศรัย
เข้าศึกแพผู้หาญ

แม่ใจไวเมืองยักษมาร
ทำการแพผู้ต่อสู้

(นางสำเภาแก้วเดือนพระรถเสน)

บทชม

ชมนก

นกแก้วจับพุ่มแก้ว
พลอดจ้อจจาบัล
นางยุงจับยุงนอน
สาริกาจับเพกา
แขกเต้าจับเต้าพลอด
เค้าโมงจับมูกมัน
นกออกจับออกคอย
ปีกษ์โอดตีผาง

ส่งเสียงแจ้วในสวนขวัญ
กระทาจันนำกระทา
กระสาวอนจับกระสา
หว่าจับหว่าในป่าร้าง
นกแลลอดแลลคู่กัน
นกยางผันจับพุ่มยาง
ปลาล่องลอยเล่นคลองบาง
วางเล็บหีบปากจิกตา
(นางเมรีและพระรถเสนชมนก)

ชมปลา

ท้าวซิ้มชมสระนาง
ตรัสถามแก้วกัลยา
กั๋งหรือธิดา
ปลาสร้อยลอยล่องไป
ปลากระไหลปลาหลดหลด
ปลาทกปลาหมอป้า
ปลาคุกชุกช่อนซอน
ปลาชะเง้านางเนะน้ำ

น้ำใสกว้างเห็นตัวปลา
พรรณมัจฉาชื่ออย่างใด
บอกพรรณปลาให้ภูวนัย
ปลาโสดโอดลูกปลา
ทั้งปลากดปลาแหงหย้า
ปลาเกล็ดหนาปลาลำป๋ม
ปลาช่อนนอนชะโดดำ
ปลาแก้มช้ำ กระตุ่มตื้อ
(พระเมรีและพระรถเสนชมปลา)

บทโศก

ถ้าพ่อเจ้าตายในพารา
เอาพ่อเจ้ามาปลงผี
โกศทองรองศพภูมี
เข้าสู่แท่นที่เมรุทอง
ประโคมปี่พาทย์ฆ้องกลอง
เอามารับร้องตามถวาย
พ่อไปนอนที่พื้นทราย
เอาแผ่นดินตายต่างหมอน

ตัวพระมารดา
แม่จะเชิญซากผี
โคมเวียนเทียนทอง
พ่อเอาใบไม้

แล้วเอาพื้นแผ่นดินดอน	เป็นแท่นที่นอน
ต่างที่เชิงตะกอนบรรทม	
พ่อเอาฝูงสัตว์ในพง	เอามาประคม
มาต่างปีแก้วเสภา	
เอาตั้งยุงย่างกลางป่า	เอาเป็นระย้า
ยังเที่ยวรจนายรรยง	
พ่อเอาสัตว์ภักดิ์สูงส่ง	ไม้ไผ่กลางดง
มาต่างเมรุทิพย์เมรุทอง	

(นางสนทรารำพันถึงสามี)

แสดงถึงกฎแห่งกรรม

นางเห็นงูร้ายไล่ดี	งูพาตัวหนี
เทวีหีบไม้ไผ่ไฉ่	
เห็นงูลงไปในรู	โก้เรียกกันฉู
พวกหญิงวังพुरुเข้าไป	
ขุดเอาดินพามาไว้	ถมปากกูไว้
มิให้งูร้ายขึ้นมา	
งูอยู่ในรูเสดสา	อดน้ำอดท่า
อดกึ่งอดปลาช้านาน	
นอนพดงอดอาหาร	เวทนาช้านาน
สงสารงูกินลูกเอง	
เวรสร้างมาแต่เกรง	นางกินลูกเอง
เพราะกรรมนางได้ทำมา	

(สาเหตุที่นางสับสองกินลูกเอง จากกรรมเก่า)

โก้ = ตะโกน, ฉู = ฉาวโฉ่, เสดสา = ลำบาก, พด = ขุดตัว, เกรง = เข้าใจว่าเป็นเพรง หมายถึง
อดีต ส่วนเกรง คำนี้ได้หมายถึงปัจจุบัน บางแห่งพุดอยู่เกรง

พี่น้องเจ้ารื่องร้ายหา	อดข้าวอดปลา
เวทนาเสดสาแทบตาย	
ไปพบปลาคลักปลักควาย	พี่น้องปองหมาย
วุ่นวายชวนกันจับปลา	
จับได้เชือกร้อยตามตา	นางเกาน้องยา
ได้ร้อยแต่ตาปละหนึ่ง	

กรรมนั้นมันตามมาถึง
รู้แล้วแม่ข้าอย่าทำ

ผู้ฟังนั่งอึ้ง

(สาเหตุที่นางสืบสองถูกควักตา จากกรรมเก่า)

ปละ = ด้าน ข้าง

ความกลัว

ข้าสาวพวกชาวงาน
แม่ครัวสาวกลัวตาย
เข้าอยู่ในรูสาด
บ้างซุ่มในมุ่มปรา
บ้างลงอยู่ในบ่อ
วุ่นว้างทั้งหญิงชาย
บ้างซ่อนในโองอ่าง
ผ้าผ่อนล่อนปล่อนเกลี้ยง
พวกแจ็กเที่ยวขายผ้า
ขายผ้าเอาเป็นสาร
ลูกเขยเที่ยวปิ่นปาย
กระโชกเอาเงินเบี้ย
พวกแขกเข้าตู่หนัด
วุ่นว้างทั้งเวียงชัย
สัวว้างทั้งลูกเมีย
ลูกเขยพลัดแม่ยาย

แลเห็นมารกลัวใจหาย
เล่นปิ่นปายขึ้นบนผรา
วังซ้อรวดขึ้นหลังคา
ตางคนมาแอบแฝงกาย
นอนล่อคอเย็นแทบตาย
บ้างพากายอยู่ใต้เตียง
นางเตี้ยวางเข้าพอนเนียง
บ้างก็เหวี่ยงเข้าใต้ดาน
เล่นวังรำขึ้นนอกชาน
สารหก.....ทรายเสีย
ปะแม่ยายคิดว่าเมีย
ไม่ใช่เมียขออภัย
ถึงวันนัด.....ตัดใจ
นั่งเสียใจเหมือนขวานหาย
หลงกันเสียเมียแทบตาย
ลัมยักหาย.....ใหม่ทัน

(ชาวเมืองไพศาลตกใจกลัวนางยักษ์สนทรา)

ผรา = ที่วางของอยู่เหนือหรือข้างเตาไฟ มักทำด้วยฟากไม้ไผ่

สาด = เสื้อ, ปรา = ปราสาท, เนียง = ภาชนะปั้นดินเผาชนิดหนึ่ง ปากกว้าง,

ดาน = กระดาน, สาร = ข้าวสาร, ตู่หนัด = พิธีเข้าสู่หนัดของชาวมุสลิม, ยักหาย = ผงะหาย

พิธีทำขวัญ

สนมนางร้องเชิญ
แห่แห่นอยู่หลังหน้า
เสด็จนั่งที่เหนือแท่น
ได้ฤกษ์เข้าย่ำฆ้อง

จันยังเกยยังบิญา
มิช้าถึงบิญาทอง
หม่อมารแน่นั่งเป็นกอง
ก็พาเจ้าขึ้นบิญา

พราหมณ์ให้เบิกบายศรี	ยอดตองกลีเปลื้องภูษา
เทียนชัยจุดไฟมา	ทำบูชาครูอาจารย์
พฤตพราหมณ์ถวายเวท	สรรเสริญยศพระยุพาล
โหรพาฤตมาจารย์	ก็โอมอ่านอวยพรชัย
จุดเทียนเวียนแฉ่ววี	ค้อมขันทีนั่งแน่นไป
รับเทียนเวียนแฉ่วชัย	นางทราวมวยจับมิ่งขวัญ
ทักษิณรอบบิณฑู	พราหมณ์รับมาจุ่มในขัน
จอมหม่อมมั่งพร้อมกัน	วันทำขวัญพระลูกยา

(พิธีทำขวัญนางเมรีหรือนางกัณฑ์)

บิณฑู หรือเบณฑู = เตียงสำหรับขึ้นนั่งเพื่อพิธีทำขวัญ

1.3 สุบินกุมาร

ต้นฉบับเดิม จังหวัดนครศรีธรรมราช เก็บไว้ ณ ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัย
นครศรีธรรมราช

ผู้แต่ง ไม่ปรากฏนาม
สันนิษฐานกันว่าคุณแต่งช่อมคือ พระครูวินัยธร วัดชายนานา
นครศรีธรรมราช กวีร่วมสมัยกับพระยาตรัง (ศรีจันทร์) และชูปราชญ์
ชาวฉวาง นครศรีธรรมราช

รูปแบบการประพันธ์ กาพย์ยานี 11, กาพย์ฉบัง 16, กาพย์สุรางคนางค์ 28

เนื้อเรื่อง

เพื่อแสดงอันสงสัของการบวชเป็นสามเณรและการบวชเป็นพระภิกษุ โดยกล่าวถึงเจ้าเมืองสาวดีปกครองบ้านเมืองด้วยความร่มเย็นเป็นสุข วันหนึ่งเจ้าเมืองบัญชาให้บรรดาเสนาเดินทางไปยังที่ต่าง ๆ เพื่อคัดเลือกพรานป่าผู้สามารถเข้ารับราชการส่งส่วยเนื้อหนังและเขาสัตว์ทุก ๆ ปี ปรากฏว่าผู้ได้รับการคัดเลือก ได้แก่ พรานเนสาทสามีนางสุภาคี นายพรานมีร่างกายกำยำแข็งแรง สันทัดในการใช้อาวุธฆ่าสัตว์เจ้าเมืองสาวดีมีความพอใจจึงแต่งตั้งให้พรานเป็นขุนเนสาท ได้รับเงินทอง เสื้อผ้าและข้าทาสบริวารอย่างสมภาคภูมิ

คืนวันหนึ่งนางสุภาคีฝันว่านางหลงทางอยู่ริมฝั่งมหาสมุทร ไม่สามารถข้ามไปสู่ฝั่งที่ต้องการได้ จนกระทั่งฤๅษีตนหนึ่งมอบแก้วมณีให้นาง จากแสงสว่างของดวงแก้วทำให้นางสุภาคีกลับมาถึงที่หมาย โหรทำนายความฝันนี้ว่านางสุภาคีจะได้บุตรชายมีบุญญาธิการมาช่วยบิดาและมารดา และพ้นจากบาปกรรม นางสุภาคีฟังคำทำนายแล้วก็ดีใจ ตั้งหน้าตั้งตาทำบุญและทำทาน จนกระทั่งนางตั้งครรภ์และคลอดบุตรชายให้ชื่อว่า สุบินกุมาร เพราะนางได้สุบินหรือฝันนั่นเอง

ต่อมาเนสาทออกปล่าสัตว์จับได้โคทองตัวหนึ่ง รูปร่างสง่างาม เจาคมนั่งคู่เป็นเงาแดง เมื่อล้มโคได้แล้วจึงฆ่าแหละเนื้อและถลกหนังสีทองนำขึ้นถวาย เจ้าเมืองสาวตลิ่งมีความโสมนัสอย่างยิ่งจึงเลื่อนตำแหน่งนายพรานเป็นพระยามฤคราชพรานไพร และได้รับพระราชทานข้าวของเงินทองและข้าทาสเป็นจำนวนมาก ยังความปลื้มใจแก่พรานเนสาทและภรรยา

สุบินจำเรียววัยได้ 7 ปี กุมารไม่สนใจเรื่องการล่าสัตว์เพราะเห็นว่าเป็นบาปกรรม ต่อมาพระยาพรานล้มเจ็บและถึงแก่อายุชยันนำความวิโยคมาสู่ครอบครัว ไม่ช้านานทรัพย์สมบัติและข้าทาสก็ค่อยอันตรธาน นางสุภาภีต้องทุกข์ ได้ยากถึงกับหาผักหาพินขายพอประทังชีวิต

สุบินกุมารต้องการบวชเรียน ณ วัดใกล้บ้าน แต่มารดาไม่เต็มใจนักเพราะหวังให้บุตรเจริญรอยตามบิดา และได้ติดต่อกับลูกสาวนางกลิ่น หลานชายเฝ้าเพื่อหวังมาเป็นสะใภ้ แต่สุบินไม่เห็นด้วยและได้บวชเป็นสามเณรตามต้องการ

วันหนึ่งขมทูตได้นำวิญญานนางสุภาภีสู่รณภูมิ ยมบาลพิจารณาโทษแล้ว ปรากฏว่านางสุภาภีกระทำบาปไว้มาก จึงต้องทรมานด้วยไฟนรก นางสุภาภีมีความหวาดกลัวอย่างยิ่ง ก่อนสัมผัสไฟนรกก็เห็นชายจิวรสามเณรสุบิน นางได้ยึดจิวรไว้ ขณะเดียวกันเท้าของนางได้สัมผัสสบนดอกบัวบาน เปลวเพลิงอันตรธานไปสิ้น เมื่อนางสุภาภีฟื้นขึ้นมาก็มีจิตสำนึกในบุญบาป จึงไปพบสามเณรสุบินและเล่าเรื่องที่นางประสบให้ฟัง พร้อมกับขอบวชเป็นชี

เมื่อสารเณรสุบินครบบวชเป็นภิกษุ เจ้าเมืองสาวตลิ่งได้จัดการบวชให้ตามคำทูลขอของแม่ชีสุภาภี อานิสงส์ของการบวชเป็นภิกษุนี้เองทำให้วิญญานพรานบิดาถูกทรมาน ณ ชุมนรกได้ไปเกิดเป็นเทวดา ณ สรวงสวรรค์ กาลต่อมาแม่ชีสุภาภีถึงแก่กรรมได้ไปเป็นนางฟ้าตัวอย่างบทกวี³

ชมเมือง

กรุงสาวตลิ่ง เป็นเจ้าธานี ใหญ่หลวงทรงัน
กำแพงแหล่งล้อม ปั้นป้อมขึ้นชัน หัวหางนางตรัน ตรึงเหล็กมั่นคง
ประตูชัยหลักครุฑ ประตูล่องช่องกุฎิ บานเบิกบรรจง
ชั้นนอกออกมา มีคูล้อมวง ลึกกว้างข้างลง ว่ายน้ำแทบตาย
พลเพียบแผ่นดิน มีวัดบ้านถิ่น ตรอกทางมากมาย
ตั้งตึกตั้งกวาง ตั้งร้านเรียงราย มีเครื่องค้าขาย ทุกสิ่งสารพัด
ชุมล้อมพร้อมหน้า สิบสองภาษา นุ่งห่มต่างกัน
เหล่าเทศจีนฮ่อ อังกฤษปัตัน นำสลุปกำปั่น สำเภาเข้ามา

ทอดสมอเรียงราย จัดเครื่องของถวาย ทุกปีอัตรา
ด้วยบุญพระองค์ ทรงพระธรรมา แดดคลุมฝนฟ้า ชอบฤดูทั้งสาม
(ชมเมืองสาวดี)

ทรงัน = กว้างขวาง, นางตรัน = คันทวย, ไม้ค้ำยัน, เปรียบ = เฝียบ

ชมพราณ

มีนายเนสาทหนึ่งขยัน	เติบโตสูงสารกรรจ์
เกษมแจ่มงอกดอกเลา	
กางปากขยักด้วยหนดเครา	หน้าตาชะเมรา
น้ำใจกล้าหาญเรียวแรง	
เพื่อนมีกำลังข้าแข็ง	รบพุ่งฟันแทง
ทางปิ่นก็ขยันสู้ดี	

(บรรยายนายพราณ)

สารกรรจ์ = ฉกรรจ์, ชะเมรา = เต็มไปด้วยหนดเครารุ่งรัง, ข้าแข็ง = กล้าแข็ง

บรรยายโลงศพ

ห้องโลงนั้นทับแดง	ลายก้านแย่งธงข้าวบิณฑ์
ผุดทองอังกฤษสิ้น	ซ็อนกระดาดำแกมเหลือง
สักหลาดปิดกนก	ทับกระจกแสงเลื่อมเหลือง
วาดเขียนระบายเครื่อง	ทุกเครื่องกำนวิจิตรงาน
ปากถ้วยตรวยแม่ลาย	มีกนกรายประจำยาม
สี่มุมมีหน้าบาน	ประดับกำนแลลานใจ

(บรรยายโลงศพพราณเนสาท)

ตรวย = กรวย

บรรยายขมทูต

คนหนึ่งผมเผ้ารก	งอกขนอกเครารอบคาง
ดำโตตีนมือดำ	กุมดาบง่าอยู่บนหัว
คนหนึ่งถือหอกแดง	ปลอกทองแดงดูพังก้าว
หนดเคราสั้นร้าว	จะแทงแม่ให้ล้มตาย
คนหนึ่งดำล่ำเล็ก	ถือค้อนเหล็กดูช่วงพราย
ยกมือจะวางวาย	ลงต้นคอให้ขาดใจ
คนหนึ่งล้านถึงหู	กุมตรวนขู่ว่าจะใส่
ผลึกแม่เข้ากองไฟ	จะให้ไหม้ลงวายปราณ

คนหนึ่งดำคือกา
กุมกิมลูกเทียมถ่าน

สองหน่วยตาทำไขห่าน
จะก็ปลิ้นให้เป็นจูล
(นางสุภาภีเล่าเรื่องยมทูตถวายเจ้ากรุงสาวตถ์)

หอกแฉง = หอกมีกะบัง, หน่วยตา = หน่วยตา (หมายถึงลูกตา หรือนัยน์ตา)

ลำเล็ก-ร่างเล็ก

บรรยายคนประพาศิษฐ์

ลักเชือกลักหมา ลักระเตียงพาดผ้า ผูกไว้ไม่คง
พวกนี้ชั่วนัก เทียวลักของสงฆ์ ทำผิดคิดหลง เสียชาติเป็นคน
ไอ้พวกใจบาป ภายนอกสุภาพ ภายในจังกกล
เห็นเมียทำงานม น้ำจิตขวยขวาน ครั้งได้แก่ตน ร่วมรสกามา
อุตส์หัดทอตัว ผูกมิตรกับผัว คู่กันเคยเสนาหา
มักไปนั่งกัน ทุกวันเวลา พายชื้อเจรจา ให้เขาไว้ใจ
ครั้นอยู่แต่เมีย ทำพุดกล่อมเกลี้ย แยกยลเป็นนัย
ยืมยืมสักหน่อย คิดสนทไว้ใจ เพียรเพียรนานไป สำเร็จปรารณา
นางคนรู้เล่ห์ มนต์หมากทำเสน่ห์ เสกแป้งลายทา
ให้เมียเขาหลง ลงหูลงตา เข้ายุดชายผ้า ทำล่วงประเวณี
นางคนหญิงชั่ว กิดออกนอกผัว ปกปิดแยกกาย
แป้งนวลผัดหน้า ห่มผ้าขนาดกราย หัวร้อต่อชาย ให้เห็นเพลินตาม
(ยมบาลบอกยมทูตถึงเรื่องคนดีคนชั่ว)

หมา = ภาชนะตักน้ำมักทำด้วยกาบหมาก หรือใบจาก

ระเตียง = สายสำหรับพาดผ้า, พายชื้อ = พาชื้อ, ลาย = ละลาย

บรรยายภาพนรก

ตั้งแปดขุมใหญ่ ถัดถัดกันไป แลเหมือนบึงนา
ลือกกว้างต่างกัน สั้นยาวแน่นหนา จะแยกพรรณนา ละขุมกล่าวถวาย
สัตย์ชินรานั้น กว้างลือกสาครรรจ์ ห้ำร้อยโยชน์ปลาย
ฝูงสัตว์เสวยทุกข์ เพลิงลุกเผาทุก เวียนเกิดเวียนตาย ถ้วนห้ำร้อยปี
ขุมกลางสุดโสด กว้างลือกพันโยชน์ ทั้งยาวทั้งรี
มีอายุสัตว์ หมันหกพันปี อ้าปากแต่ละที ดูคนน้ำทองแดง

ชุมหนึ่งสกสก เขตมหานคร พันโยชน์โดยแถลง
กินแต่น้ำเหล็ก คอปากเปื่อยแห้ว อายุยืนแรง กิ่งก้านปีนบปี
ชุมหนึ่งสกโสด กว้างยาวหมื่นโยชน์ ช้อมหาอวีจี
เสียบสัตว์ด้วยหอก ร้องครางเสียงผี กงจักรพิดมี่ ยืนกับปีหนึ่งนาน
นรกใหญ่ร้อยชุม นรคน้อยประชุม สืบสืบนรกานต์
ล้อมรอบขอบข้าง มีหมุ่มยมพบาล อยู่ทุกอบาย

(นางชีสุภาคีเล่าเรื่องนรกถวายเจ้ากรุงสาวัตถี)

ปึงนา = ลักษณะนามของนา เช่น นา 2 ปึง หรือ นา 2 กะบึง

สกสก = หรือชกชก หมายถึงเปียกแฉะอยู่เสมอ

1.4 พระกายโสท

ต้นฉบับเดิม	หนังสือбудของวัดพุทธมงคลนิมิต อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต ฉบับถ่ายสำเนาเก็บไว้ที่ศูนย์วัฒนธรรม วิทยาลัยครูภูเก็ต
ผู้แต่ง	ไม่ปรากฏนาม
รูปแบบการประพันธ์	กาพย์ 11, 16, 28 และฉันท 15, 21 ไม่บังคับครุหลุ่ จึงมีลักษณะ เป็นกาพย์ประเภทหนึ่ง

เนื้อหา

ณ เมืองพรหมกุส ท้าวพรหมทัตและนางมาลาขึ้นครองราชย์ด้วยความสันติสุข
ก่อนนางมาลามิครรภ์ได้สุบินนิมิตว่า ดวงตะวันยามอรุณทอแสงดุสไตคอยเคลื่อนมาที่เตียง
นอนของนาง และเทพองค์หนึ่งถือคอบเพลิงเข้าเผาเมืองพรหมกุส นางและสามีรวมทั้ง
ชาวเมืองทุกคนล้มตายสิ้น คงเหลือแต่ดวงตะวันสถิตเหนือเปลวเพลิงอันช่วงโชติ สุบินนิมิต
นี้ขุนโหรทำนายว่านางมาลาจะมีบุตรก่อปรด้วยบุญฤทธิ์ แต่กำพร้าชนกชนนีตั้งแต่อยู่ในครรภ์
กล่าวถึงเมืองมารชื้อภาคัยกษั ผู้ครองเมืองเพ็งสิ้นชีพ เหลือแต่ธิดา 2 นางชื่อ
สมุททเวหาและประกาสัน พี่น้องทั้งคู่ยังไม่มีคู่ครอง ต่อมานางสมุททเวหามอบเมืองให้
น้องสาวครอบครอง ตนเองมีอาคมเก่งกล้ารู้จินตตามหานต์ สามารถชุบสรรพสิ่งให้คืนชีพ
จึงเนรมิตศาลาอันสวยงามอยู่ในป่า ท้าวพรหมทัตกำลังอยู่ในเคราะห์กรรมต้องการออกชมป่า
โดยไม่ฟังคำห้ามของขุนโหร ท้าวเธอจึงถูกนางมารจับไปเป็นสามี ต่อมานางสมุททเวหาเกิด
กระหายเนื้อมนุษย์ จะจับสามีกินเป็นอาหาร ท้าวพรหมทัตขอแลกชีวิตตนด้วยการส่งส่วย
ชาวเมืองให้นางมารกินวันละพันคน จนกระทั่งพรหมกุสกลายเป็นเมืองร้าง ท้าวพรหมทัตกับนาง
มาลาต้องตกเป็นอาหารของนางมารในที่สุด แต่กุมารในครรภ์นางมาลามิบุญญาธิการยังมีชีวิต

อยู่ในห้องนางมาร นางสมุททเวหาเข้าใจว่าตนเองมีกรรมและกำเนิดบุตรชายมีนามว่า พระกายโสท (ในหนังสือบุตรตอนแรกเขียนเป็นพระกาโสท ตอนหลังเขียนพระกายโสท คงเป็นนามพระกาโสทหรือพระกาโสทมากกว่า เพราะพระกายโสทในเรื่องได้อธิบายนามตนเองให้ชายาฟังว่านามนั้นมาจากชื่อ นกกา และชื่อปลาโสททอง)

นางสมุททเวหาได้เนรมิตเมืองใหม่ตรงศาลาที่นางเคยอาศัยตั้งชื่อเมืองใหม่ว่า หิมวันต์ เมื่อ कुमारตามถึงบิดา นางมารโกหกว่าบิดานั้นสูญหายไปในปี ด้วยความรักกุมาร จึงถอดดวงจิตบุตรเลี้ยงไว้ในดอกไม้ และเหน็บที่มวยผมของนางทั้งเกรงว่าพระกายโสทจะหนีจากตน จึงสาปว่าแม้พระกายโสทไปที่แห่งใดไม่มีใครรู้จักนาม หากใครรู้จักนามจริงแล้วพระกายโสทต้องกลับคืนเมืองห่มันต์ อย่างไรก็ตาม พระอินทร์ลงมาบอกพระกายโสทถึงชนกชนนีที่แท้จริง และมารดาเลี้ยงนั้นเป็นนางมาร พระกายโสทควรหนีไปให้ไกล และก่อนไปควรเรียนจินตตามหานต์จากนางมาร พระกายโสทได้ปฏิบัติตามพระอินทร์ทุกประการ วันหนึ่งพระกายโสทบอกมารดาเลี้ยงว่าตนขอลาเพื่อเดินทางไปหาคุณากร นางมารก็อนุญาต เมื่อพระกายโสทเดินทางถึงเมืองห่มันต์จึงได้ชายาคือ นางดาราริศาทำวาทิตย์กับนางจันทรา

นางสมุททเวหาให้ยายเฒ่าวาโย ปลอมตนเป็นหญิงขายดอกไม้ เข้าไปขายดอกไม้ในวัง นางดาราริศาเห็นดอกไม้สวยงามไม่เคยมียในเมืองห่มันต์จึงถามผู้ขายว่าดอกอะไร ยายเฒ่าจึงว่าขอให้บอกนามสามีนางก่อน แต่นางดาราริศาตอบไม่ได้จึงทำให้ยายเฒ่าวาโยกลับไปด้วยโทสะ ต่อมานางดาราริศาจึงถามนามสามี พระกายโสทจึงรู้ว่ามารดาเลี้ยงให้คนมาติดตาม จึงบอกความจริงแก่นางและบอกนามพระองค์คำแรกเหมือนนกกา คำหลังเหมือนปลาโสททอง นางดาราริศาจึงบอกนามสามีได้ถูกต้อง จากนั้นพระกายโสทต้องคืนเมืองหิมวันต์ตามคำสาป

นางดาราริศาออกติดตามสามีด้วยความรัก พระอินทร์ได้ช่วยนางพบสามี นางสมุททเวหาจำใจรับนางเป็นบุตรสะใภ้ และหาช่องทางกำจัดนางดาราริศาตลอดเวลา เช่นใช้ให้นางซักผ้าฝืนมหีมา มีรอยโลหิตดำต่างเป็นจำนวนมากหรือให้ขจัดกะทะจำนวนมากจากสีกาให้เป็นสีขาว ถ้านางปฏิบัติภารกิจนี้ไม่สำเร็จจะต้องโทษ แต่ปัญหาทุกอย่างพระกายโสทแอบช่วยโดยตลอด ครั้งหลังสุดให้นางดาราริศาไปเอากระชุนนางรำที่เมืองภากษย์ กระชุนนางรำคือภาชนะที่มโนห์ราใช้สำหรับเก็บเทริดสวมศีรษะ แต่กระชุนของยักษ์ไว้เก็บวิญญูณภูติผีที่ขอร่ายรำ นอกจากนี้นางมารได้เขียนสารถึงน้องสาวว่า ถ้านางดาราริศาไปถึงวันใดให้นางประกาศจับกินวันนั้น แต่พระกายโสททราบเข้าจึงแอบแปลงสารว่าถ้านางดาราริศาไปถึงวันใดให้มอบกระชุนนางรำ และเลี้ยงต้อนรับในวันนั้น

เมื่อนางดาราริศาได้กระชุนนางรำแล้วก็เดินทางกลับ ระหว่างทางนางมีความสงสัยว่ามีสิ่งใดอยู่ในกระชุน จึงเปิดฝากระชุนออกเป็นผลให้วิญญูณร่ายรำลอยขึ้นวนเวียนบนปลายไม้

นางไม่สามารถเรียกมันกลับคืนที่อยู่เดิมและขณะนั้นเกือบถึงกำหนด 7 วัน ดังที่นางยักษ์กำชับไว้ ภายหลังพระกายโศทช่วยได้สำเร็จ นางดารานำกระซุมนางรำมอบให้นางมารดั่งต้องการเป็นเหตุให้นางสมุททเวหาแค้นเคืองบุตรสะใภ้เป็นทวีคูณ เมื่อไม่สามารถกำจัดนางดาราได้สำเร็จ จึงเรียกน้องสาวของตนมาอภิเษกกับพระกายโศท เพื่อให้นางดราลดฐานะมาเป็นทาสนางประกาศัน พุทธิการณ์อันชั่วร้ายนี้แม้แต่นางสามิตสาวใช้นางสมุททเวหาไม่พอใจนายกลับส่งสารนางดารา นางมารโกรธสาวใช้จึงขับให้ไปอยู่กับนางดารา

ต่อมาพระกายโศทคิดถึงชนกชนนี จึงใช้จินตามหานนต์ชุบเมืองพรหมกุสขัณใหม่ และบรรดาชาวเมือง รวมทั้งท้าวพรหมทัต และนางมาลาล้วนคืนชีพดังเดิม พระกายโศทและนางดาราไปอยู่เมืองพรหมกุส นางมารสองพี่น้องออกติดตามด้วยความพยายาม พระกายโศทสังหารนางประกาศันและเทศนาสั่งสอนนางสมุททเวหา จนนางมารแม่เลี้ยงกลับใจและตั้งตนเป็นคนดี

วรรณกรรมเรื่องนี้เป็นนิทานชาดก จึงมีการกลับชาติของบุคคลในเรื่องดังต่อไปนี้

นางสมุททเวหา	คือ	นางตันทา
นางประกาศัน	คือ	นางรাকা
ยายเฒ่าวโย	คือ	นางพันทลิกา
นางสามิต	คือ	นางวิสาขา
พระอินทร์	คือ	พระอนุรุทธ์เถระ
นางจันทรา	คือ	นางสุพรรณเทวี
ท้าวอาทิตย์	คือ	พระเจ้าสุปปพุทธ
นางมาลา	คือ	นางสิริมหามายา
ท้าวพรหมทัต	คือ	พระเจ้าสุทโธทนะ
นางดารา	คือ	นางพิมพา
พระกายโศท	คือ	พระพุทธองค์

ตัวอย่างบทกวี⁴

บทเปรียบเทียบ

ถ้าทำวเป็นช่างสาร	เมียนางคราญเป็นพงไพร
ให้ทำวอยู่อาศัย	เป็นสำนักพระภูธร
ถ้าทำวเป็นวัวโตรด	นางนงโพธเป็นหญ้าอ่อน
อาหารพระภูธร	ให้น้องครองเป็นสำราญ

ถ้าทำเป็นแมลงภู
ให้ท่านชื่นสำราญ
ถ้าทำเป็นนกเป็ด
ให้ทำอยู่อาศัย

เมียร่วมรู้เป็นบัวบาน
ดวงดอกไม้งามสุกใส
เมื่อยู่เกล้าเป็นต้นไทร
เป็นสำนักพระราช
(นางคารตังจิตอธิษฐานความรักต่อพระกายไสท)

โทรด = เปลี่ยวกะนอง

บทสอน

แม่จกสั่งสอน เอาเป็นอาภรณ์ ประดับกายา
เจ้าอยู่ด้วยผ้า สวงนตัวลูกเอา อย่างจิ้งหิ้งสา ให้ทำวเกื่องใจ
อย่าทำกาพย์เพลง คือหญิงลักเลง เจ้าสายสุดใจ
ตกแต่งเพรียงาย อย่าละพระทัย ดาคุณูใส่ อย่าได้สบาย
เมื่อทำวบรรทม ลูกแก้วตนกลม ลาดภูษาไว้
ภูษาผืนใด อันมีอับอาย ชักตึงหาย แล้วเก็บอบรม
ไสยาสเทียมบำ จำคำแม่หรา เจ้าอย่าทะนง
นวดพื่นคันบาท อย่าลืมสักหน เจ้าอย่างอาจองค์ ว่าเป็นคู่เซย
ผ้ามาเหน้อยพัก เจ้าอย่ารู้มก เล่าความลูกเอย
เสวยโภชนสำราญ เบิกบานเฉลย ความช้อย่าเกย เอามาใส่ตัว
เมียน้อยเมียหลวง อย่างจิ้งหิ้งหวง เจ้าจงแผ่แผ่อ
สู่ภาย่อมหา สัจจรรมาเจือ อย่าหักชกเรือ ขวางเชียวมิติ
ก็หนึ่งกขสาร ผุดวิ่งเข้าขวาง ยุคหางใช้ที่
สุดกำลังแรง คั้นแปลงด้วยดี อย่าขวางช้างนี้ มักแพ้ใจชาย

(นางจันทราสอนบุตร)

ลักเลง = นักเลง

บทชมธรรมชาติ

นางชมฝูงสัตว์ เดินสอดตลอดลัด ในกลางพงพี
เสือเหลืองเสือโคร่ง กขสารกขสีห์ เป็นเพื่อนเทวี ในกลางหิมวันต์
วัวถักวัลไลด สกุนาฝูงโยชน เรี่ยวแรงแข็งขัน
อาดอุกรุกราน ชลธารเป็นคัน น้ำแห่งเดื่อดชั้น จักจันสกุนา

ไก่อ่เถื่อนทั้งคู้ จันอิ่งอะนึ่งอยู่ เคล้าคลึงภริยา
ไต้ยิ่นเสียงเจ้า น่องเท้ายาตรา ตกใจบินมา เข้าฟ้าชอกซอน
ลึงขโมยลึงเถ้า ลงอุ้มลูกเจ้า ลินลาพาจร
ลางบางพลัดคู้ ตัวเดียวเที่ยวนอน นางนาฏบังอร คิดถึงราชา
นกเขือกเสือกสน ปัดโพรงลูกตน แล้วเที่ยวมิจฉา
ครงร้องอ้ออิ่ง ในกลางหิมวา ชะนีโหยหา รำรักผัวตน
จักจันริงไร แม่มายล่องไน แรแห่หรือลวน
บ้างบินบ้างจับ ร้องรับเป็นกล ก็กก้องพนาสณฑ์ วังเวงหิมวานต์

(นางดาราติดตามสามี)

ริงไร = เรไร

บทบรรยายนางมาร

เมื่อนั้นนางสมุทกเวหา คอยถ้ำราชา เพราะนางจะกินอาหาร
มันโกรธแก่พระภูบาล จึงเลิกฟังพาน สูงใหญ่ได้เพียงเวหา
ขบเขี้ยวเคี้ยวฟันเหลืออกตา นัยน์เนตรยักษา พิศดูเสมือนแสงเพลิง
นมยานลงเลิงเต็ง คือควายแขวนเต็ง เต็บโตเท่าลูกขนุน
สุรเสียงก้องทั่วภูวดล คุกคามคำรน สะเทือนสะท้านธรณี

(นางสมุทกเวหาโกรธทำพรหมทัต)

เมื่อนางยักษ์بابี โกรธแก่เทวี มึงทำแต่อำเภอใจ
สองตาแดงคือแสงไฟ ลีดลันไยไฟ ขบฟันคำรนคำราม
คูรพาช่องรูปงาม มึงมาข่มความ ภูใช้มึงแกลั้งมาประจาน
ใครจ้างแต่แรกไครวาน ครั้งเมื่อทำการ เถียงตัวว่าเป็นเมียนาย
มึงนี้ทำความมั่งง่าย ครั้งกวานใช้ มึงชวนทะเลาะแม่ผัว
มึงนี้หน้าแข็งเหลือตัว อ่างไปถึงผัว จักเอามาชมกุกฤ
ทั้งหลายข้อมกถัวฝีมือ มึงไม่ฟังกุกฤ บ่ได้กลัวพระอาชญา
ภูใช้มันเถียงคาคา ไครวานมึงมา ให้เป็นสะใภ้แห่งกู

(นางสมุทกเวหาบริภาษนางดารา)

ลีดลัน = แลบลัน, พาช่อง = คำดำ, หน้าแข็ง = หน้าดำน

บทราพัน

โื้อ่ ๆ นางประกาศัน
ทิ้งพี่ไว้แก่ใคร
ช้ดเสี้ยแท่นภริมย์
พิศนางทรมเปลี่ยว
ถ้าน้องไปเมืองไกล
ไปเมืองไม่รู้มา
นั่งอยู่ข้างกองไฟ
ประกาศันแก้วพี่เอ๋ย
รักชายมาตามชาย
น้องเอ๋ยแกล้งเอาตัว

สิ้นชีวันแล้วสายใจ
บากหน้าไปแต่องค์เดียว
มาบรรทมกลางไพรเขียว
แต่โลหิตทั่วกายา
พี่จักไปเร่เที่ยวหา
พี่จักหากลิดเผลย
แต่รำไรอยู่เบย ๆ
แฝกช่องน้อยพอรอดตัว
มาล้มตายเพราะลักฝัว
มาบูชาพระอัครี

(นางสมุททเวหาราพันถึงนางประกาศัน)

เผลย = อัก

1.5 พญาหงส์

ต้นฉบับเดิม

ของนายทองแดง สองเมือง อำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี

จัดพิมพ์

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสุราษฎร์ธานี วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี

พ.ศ. 2525

ผู้แต่ง

ไม่ปรากฏนาม

รูปแบบการประพันธ์

กาพย์ 11, 12, 28

เนื้อเรื่อง

พระเจ้าเวณสากับพระนางเขมาครองเมืองนาสวัสดิ์ ด้วยความร่มเย็นเป็นสุข ก็นหนึ่งพระนางเขมาสุบินว่าพญาหงส์ทองบินมาสู่ห้องบรรทมแล้วเทศนาธรรมให้นางฟัง จนจับใจ ครั้นตื่นบรรทมพระนางเขมาจึงโศกเศร้าเสียดาย ต้องการได้เห็นและได้ฟังหงส์ทอง ตัวนั้นอีก

พระเจ้าเวณสาจึงบัญชาให้ทหารนำนายพรานเข้าเฝ้า เพื่อถามถึงพญาหงส์ทอง นายพรานทูลว่าพญาหงส์ทองมีตัวตนจริง มีบริวารนางหงส์ถึงเก้าหมื่นตัว อาศัยอยู่ ณ เขารัตนมณี จากนั้นพระเจ้าเวณสาแต่งตั้งพรานเป็นแม่กองคุมไพร่พลสามแสนคนช่วยกันขุด สระน้ำใหญ่ปลูกบัวและปล่อยกุ้งปลา เพื่อล่อให้ฝูงหงส์และฝูงนกต่าง ๆ ลงเล่นน้ำและหาอาหารในสระ ส่วนนายพรานก็ทำแว้งเร็วคอยเฝ้าซุ่มจับพญาหงส์ทอง

พญาหงส์ทองมีนามว่าทศรถ พญาหงส์ทองสวดมนต์ภาวนาธรรมมั่นในกุศลอยู่เป็นนิตย์ วันหนึ่งนางหงส์เล่าให้สามีฟังถึงความงามของสระน้ำที่มีจุดไว้เป็นทาน พญาหงส์ทองรู้ด้วย ญาณว่าแท้จริงสระน้ำนั้นต้องการล่อลวงตน นางหงส์ทั้งหลายพยายามอ่อนวอนชักชวนสามี ให้ไปเล่นน้ำด้วย เพื่อถนอมน้ำใจบริวาร พญาหงส์จึงยินดี และคลาดแคล้วจากบ่วงพราน ทุกครั้งเพราะอำนาจมนตราที่ภาวนาทุกวัน

วันหนึ่งพญาหงส์รู้ว่าตนหนีชะตากรรมไม่พ้น เพราะทองมนต์สับสน จึงจำใจนำ บริวารไปเล่นน้ำในสระแห่งนั้นอีก ในที่สุดพญาหงส์ต้องบ่วงแล้ว แต่ไม่ได้ร้องโอดครวญให้ บริวารทราบเกรงเป็นที่ตระหนกตกใจ ตนยินดีบริจาคร่างกายให้เป็นทานแก่มนุษย์เพื่อหวัง อานิสงส์สืบไป เมื่อถึงเวลากลับคืนถ้าบริวารทั้งหลายก็โอบรับกลับ พญาหงส์ทองต้องบ่วงแล้ว อยู่เพียงผู้เดียว

นางหงส์เมื่อไม่เห็นสามีต่างพากันวิปโยคโศกเศร้า สมุทรมหาน้องชายบินกลับ มาพบพญาหงส์ที่สระน้ำ ทั้งคู่ถูกนายพรานนำใส่กรงขึ้นถวายพระเจ้าเวณสา พระนางเขมา เมื่อเห็นพญาหงส์ทองมีความโสมนัส จัดแต่งธรรมาสนี้อย่างสวยงามและเชิญพญาหงส์ทอง แสดงธรรมะแก่นางและสามี รวมทั้งอำมาตย์ขุนนาง พญาหงส์ทองได้นำศีลห้ามาแสดงให้ทำ จิตใจบริสุทธิ์ คำนึงถึงไตรลักษณ์ และอย่าคิดเบียดเบียนกันและกัน ทุกคนสดับแล้วต่าง ซาบซึ้งพากันสาธุการ พระเจ้าเวณสาจัดเครื่องบายศรีทำพิธีสู่ขวัญพญาหงส์ และมอบสระน้ำ นั้นให้แก่พญาหงส์และบริวาร พญาหงส์ได้ทูลลากลับคืนถ้าและทูลว่าจะกลับมาเยี่ยมพระเจ้า- เวณสาและพระนางเขมาอีก เมื่อพญาหงส์ไปพบบริวารแล้วต่างมีความดีใจ ครั้นถึงกำหนด พญาหงส์ก็บินมาเยี่ยมเมืองนาสวัสดิ์ตามสัญญา

ตัวอย่างบทกวี⁵

ภาษิตโواهر

มีนกจึงมีแร้ว

มีสระแก้วจึงมีบัว

มีผู้จึงมีผิว

กลลวงล่อให้หลงไหล

(พญาหงส์ทองพูดกับนางหงส์)

ควรหรือพี่เจ้า ร้องให้โศกเศร้า ให้เสียน้ำตา

เมื่อกรรมมาถึง จักพึงใครหน่า ซึ่งกรรมทำมา คือทำมาเอง

(สมุทรมานพุดกับพญาหงส์ทอง)

บทคร่ำครวญถึงนางหงส์

โอรานางหงส์ขาว นางนึ่งฟุ้งสาว กล้องแกลิ่งทรมเซย
ทรมสงวนชวนจิต ใจพื้เอย เจ้าจกชมเซย ด้วยชายใดหนา

โอรานางหงส์เหลือง เมื่อเจ้ายังเยื้อง ดุจเทพธิดา
ถ้าผู้ใดเห็น เป็นทำขวัญตา ปานนี้จกคอยหา พี่หนาเอววัลย์

โอรานางหงส์เขียว ขนนางทรมเปลี่ยว คือดวงอัณชัน
เคยมาชมพี่ เป็นนิจนิรันดร์ ที่นี้ไกลกัน กรรมเก่าเรามี

โอรานางหงส์ลาย หาไหนจกได้ เหมือนนุชมารศรี
พี่จากนางเยาว์ ลำพามารศรี จกคอยหาพี่ แลหนาโฉมตรู

โอรานางหงส์แดง ตาเจ้าเป็นแสง ขนสีชมพู
ชวนกันมาเฝ้า เมื่อตัวพี่อยู่ พี่พิจารณา ดูคือนางอัปสร

(พญาหงส์ทองคร่ำครวญถึงนางหงส์)

เล่นคำ

หัดเข้าฝักหัวใจ พระเจ้าท่านไซ ว่าใจกันดาร
ใจจั้งใจโกรธ ใจโฉดใจพาล ใจกล้าใจหาญ ใจค้ำใจเขลา
ใจล่อใจลวง ใจหึ่งใจหวง ใจนี้กใจเดา

ใจโลมตัดหนา โมโหมัวเมา ใจอับใจเฉา ใจเมาตัดหนา
ใจเกลียดใจขุ่น ใจจั้งทารุณ ใจอุบาท

ใจบาปกำหนด ภักดีราคา ใจสุ่นขา ใจสัตว์เดียรฉาน
ใจเปิดใจบาป ใจยุ่งใจหยาบ ใจยักษ์ใจมาร

ใจทั้งนี้แล เป็นใจสาธารณ์ จกจมอยู่นาน ในจตุรabay
ใจนี้มีดับ นีรพานจกกลับ มิได้เผยผาย

นำตนไปสู่ ในจตุรabay สู่ทุกข์ทั้งหลาย เพราะใจกลี
(พญาหงส์ทองเทศนาให้พระเจ้าเวณสาและพระนางเขมาฟัง)

บรรยายการจัดกรรมาสน์

ท้าวตรัสสั่งมา ให้หมู่เสนา ว่าชาวพนักงาน
ให้ปลูกกรรมาสน์ ให้สะอาดวิถาร เอาแก้วสุรียกานต์ ติดเสาเพราะพราย

แล้วเอาบุษบา มาลาทั้งหลาย ร้อยระย้าแขวนไว้ ให้จงครบครัน
ผ้าขาวบังองค์ เพชรพลอยวางลง ให้รุ่งเรืองฉาย
พวงแก้วพวงทอง เอามาร้อยกรอง ให้รุ่งเรืองฉนั้น
ทุกสิ่งเอามา บูชาพระธรรม ให้จงเร็วพลัน ให้ทันโองการ

(พระเจ้าเวณศาสั่งให้เสนาจัดแต่งธรรมาสน์)

กิจกรรมการเรียนรู้ครั้งที่ 1

จงเติมเครื่องหมาย ✓ ลงหน้าข้อความที่ถูกต้อง

- 1. พรานบุญฤกษ์เป็นสหชาติกับพระสุชน
- 2. เพราะความโลภเศรษฐีจึงมีบุตรถึง 12 คน
- 3. จากเรื่องสุบิน कुमार ทำให้ทราบว่าอานิสงส์ของการบวชเป็นสาร์เณรเป็นกุศลกรรมต่อบิดา
- 4. พระกายโศท หรือพระกาโศต เป็นชื่อของนกและปลาเหมือนกัน
- 5. พญาหงส์ทองมีความสามารถในการแสดงธรรม
- 6. “มีสระแก้วจึงมีบัว” เป็นภาพที่พญาหงส์ทองมองเป็นกลกลาง
- 7. “สองตาแดงคือแสงไฟ สถลันไฟ ขบฟันคำรณคำราม” คำที่ขีดเส้นใต้หมายถึงแลบลิ้น
- 8. “มีนายเนสาทหนึ่งขັນ เติบสูงสาครจรจ” คำที่ขีดเส้นใต้หมายถึงพรานบุญฤกษ์
- 9. “นมยานลงเลิงเต้ง คือควายแขวนเต้ง เติบโตเท่าลูกขนุน” เป็นการบรรยายนางสมุทคเวหา
- 10. “คนหนึ่งถือหอกแฉง ปลอกทองแดงคูฟังก้าว” คำที่ขีดเส้นใต้หมายถึงหอกมีกะบัง

2. วรรณกรรมประเภทคำสอน

วรรณกรรมประเภทนี้มีทั้งที่เป็นคำสอนประเภทนิทานและคำสอนโดยตรง คือ สุภาษิตต่าง ๆ คำสอนประเภทนิทานที่ดีเด่นทั้งเนื้อหาและศิลปะการประพันธ์ ได้แก่เรื่อง สุทธิกรรมชาดก ส่วนประเภทสุภาษิตมีหลายสำนวนที่น่าสนใจและนำมาเสนอเป็นตัวอย่าง คือสุภาษิตร้อยแปด และภาษิตลึงสอนหลาน

2.1 สุทธิกรรมชาดก

ต้นฉบับเดิม	ของนางแดง จำวิสุตระ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา และ ของนายช่วย ชูสุวรรณ อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา
จัดพิมพ์	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ จังหวัดสงขลา พ.ศ. 2517
ผู้แต่ง	สันนิษฐานว่าเป็นท่านเจ้าคุณพระอุดมปิฎก เปรียญ 9 ประโยค พระราชอาณาในรัชกาลที่ 3 อยู่สำนักวัดหงษ์รัตนาราม กรุงเทพฯ เมื่อต้นสมัยรัชกาลที่ 4 พระอุดมปิฎกหนีจากกรุงเทพฯ ไปอยู่ พัทลุง นัยว่าไม่ถูกกับพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
รูปแบบการประพันธ์	กาพย์ 11, 16, 28
เนื้อเรื่อง	ด้านตะวันออกของเมืองพาราณสีซึ่งทำวพรหมทัตครอบครองนั้น มีบ้านเศรษฐีใหญ่ฆ่าทาสนับรวิรามากมาย เศรษฐีมีบุตรชื่อว่าสุทธิกรรมกุมาร เมื่อจำเริญวัยเป็น หนุ่มก็ปราดเปรื่องรอบรู้แทบทุกอย่าง แดมอัชยาศย์ไมตรีดียิ่ง จึงมีมิตรมากมาย แต่บิดาสั่งเกต ว่า มิตรของบุตรนั้นส่วนใหญ่เป็นมิตรเทียม สุทธิกรรมไม่เชื่อคำเตือนของบิดา เศรษฐีจึง พิสูจน์โดยขอความร่วมมือจากผู้คุมให้ล่านโซ่สุทธิกรรมอย่างนักโทษแล้วนำไปสู่บ้านมิตร เหล่านั้น ปรากฏว่ามีตรนับรวมแล้วร้อยห้าสิบคนล้วนพากันทำไม่รู้จึก และรังเกียจหลบหนี สุทธิกรรมเพราะเกรงถูกหาว่าเคยร่วมมือกับนักโทษ สุทธิกรรมเลยเชื่อในคำพูดของบิดา ทำนองเดียวกันเศรษฐีบอกกับบุตรว่าตนมีมิตรจำนวนน้อย แต่มิตรนั้นเป็นมิตรแท้ จึงพิสูจน์ ตนเองอย่างที่ทำกับบุตร ปรากฏว่ามีตรแท่นั้นมีความเห็นใจเศรษฐี ต่างนำทรัพย์มาช่วย และถึงกับขอยอมตายด้วยกัน สุทธิกรรมเลยเข้าใจเรื่องมิตรแท้และมิตรเทียมยิ่งขึ้น
	ก่อนเศรษฐีถึงแก่กรรม ได้สอนบุตรว่า ถ้าจะมีภริยาให้เลือกสาวแต่อย่าเลือกหญิง แก่ สาวแก่หมายถึงกุลสตรีทรงคุณธรรม ส่วนหญิงแก่นั้นตรงกันข้าม คือชอบแต่หาเรื่องร้าย มาสู่สามี ประการถัดมาให้เลือกแม่หม้ายดีกว่าเลือกแม่หมั้น คือแม่หม้ายนั้นเพราะกลัวหยา หรือกลัวตาย แต่แม่หมั้นกลับหย่ากับตัวเอง และที่สำคัญคือห้ามคบหญิงสามชั่ว ชายสามโบสถ์ ศิษย์ร้ายครู ถึง 3 คน และเจ้าเมือง 2 องค์ครองเมืองเดียวกัน เป็นที่ยากใจแก่ไพร่พล รวมทั้ง เจ้าเมืองที่ขาดความเที่ยงธรรม ผู้ใดผิดชอบไม่สอบสวน

เมื่อจัดการศพบิดาแล้ว สุทธิกรรมจึงพิสูจน์คำห้ามของบิดา โดยแต่งงานกับหญิงสามผัว ซักขานทิดเอกชายสามโบสถ์ และนายรามศิษย์ร้ายครุมาอยู่ที่บ้านตน ต่อมาสุทธิกรรมแอบนำหงส์ทองของท้าวพรหมหัตถ์ไปไว้ในอุโมงค์ แล้วซื้อแม่ไก่ตัวใหญ่ตัดหัวตัดตีนมาให้ภริยาทำเป็นอาหาร หญิงสามผัวยิ่งสงสัยว่าเป็นนกอะไร จึงแสวงหามารยาแล้วความจริงจากสามี สุทธิกรรมได้ช่องบอกว่าเป็นหงส์ทองพระราชธา และกำชับว่าอย่าแพร่งพรายมิฉะนั้นแล้วจะต้องโทษ หญิงสามผัวแอบไปบอกทิดเอกและนายราม ทิดเอกซึ่งมีชู้กับนางเลยขู่ว่านางมีโทษด้วย พอท้าวพรหมหัตถ์ประกาศอิสรภาพถึงแก่ผู้รู้เห็นเรื่องหงส์ทอง ทั้งสามจึงไปทูลพระราชธา ปรากฏว่าหญิงสามผัว ชายสามโบสถ์ และศิษย์ร้ายครุได้รับรางวัลดั่งที่คาดไว้ ส่วนสุทธิกรรมถูกนำไปประหารชีวิตโดยไม่มีมีการพิจารณาไต่สวนแม้แต่น้อย

ขณะนั้นเป็นเวลาค่ำคืน เพชฌฆาตนำสุทธิกรรมออกทางประตูเมืองด้านตะวันออก แต่นายประตูปฏิบัติตามหน้าที่คือไม่ยอมเปิดประตูเพราะยังไม่รุ่งแจ้ง นายประตูล่าหนาทานให้ฟังว่าสามีภริยาออกไปทำงาน พังพอนพี่เลี้ยงนอนเผลอไป ปลอ่ยให้เด็กนั่งเล่นอยู่ใกล้กับตัวหนึ่ง ขณะนั้นมีงูเลื้อยหมายจะกินกบ แต่เห็นเด็กจึงหันมากัดเด็กก่อน พังพอนตื่นขึ้นก็ตกใจรีบจับงูและกบออกเป็นท่อน ๆ สามีและภริยากลับมาเห็นลูกนอนตาย เข้าใจว่าพังพอนทำร้าย เลยตีพังพอนจนขาดใจ ต่อมาเห็นซากงูเข้าจึงรู้ว่าตนไม่ควรคว่นฆ่าพังพอน นายประตูลจึงบอกเพชฌฆาตนำนักโทษกลับไปให้ท้าวพรหมหัตถ์พิจารณาเสียก่อน

เพชฌฆาตนำสุทธิกรรมมายังประตูทิศใต้ นายประตูลกระทำอย่างนายประตูลิศตะวันออกโดยเล่าหนาทานว่า ท้าวพรหมหัตถ์ผู้มักมากด้วยโมหจริต ท้าวเชอมีพระชิตาอายุเพียง 16 ปี จึงเป็นที่รักใคร่และสั่งให้ขุดสระเพื่อให้ชิตาได้ลงอาบเล่น อำมาตย์ผู้หนึ่งมีความอิจฉา จึงนำหลาวแหลมไปปักไว้ใต้สระน้ำ สุนัขซึ่งอาศัยใกล้พระราชฐานเห็นเข้าจึงพยายามบอกให้คนทราบ เช่น ไม่ยอมกินอาหาร ฝ้าแต่เห่าหอน เมื่อชิตาไปที่สระน้ำมันก็วิ่งเข้าไปขวางและยื้อแย่งผ้าสไบ เป็นเหตุให้ท้าวพรหมหัตถ์โกรธมากจึงให้ทหารนำสุนัขไปฆ่า ต่อมาชิตาลงไปเล่นน้ำในสระก็ถูกหลาวแหลมถึงแก่ความตาย ท้าวพรหมหัตถ์จึงรู้ว่าตนผิดพลาดที่คว่นฆ่าสุนัข นายประตูลจึงขี้ว่านักโทษผู้นี้ก็ทำนองเดียวกัน

ที่ประตูเมืองด้านตะวันตก นายประตูลก็ได้เล่าหนาทานเช่นกัน เริ่มด้วยผู้ร้ายขโมยเสื้อผ้าเงินทองวิ่งหนีเจ้าทรัพย์ และนำสมบัติมาทิ้งไว้ที่อาศรมฤๅษีตนหนึ่ง เจ้าทรัพย์วิ่งตามมาพบห่อสมบัติจึงเข้าใจว่าฤๅษีเป็นผู้ขโมย เลยไปทูลฟ้องท้าวกาศิก ท้าวกาศิกจึงสั่งประหารฤๅษีด้วยหลาว เมื่อผู้ร้ายกลับมาที่อาศรมก็พบศพฤๅษี จึงทำให้ผู้ร้ายสลดใจและถูกธรณีสูบเหลือเพียงคอ ท้าวกาศิกมาดูเหตุการณ์และทราบจากผู้ร้ายว่าฤๅษีเป็นผู้บริสุทธิ์ ท้าวกาศิกสำนึกผิดและต้องโทษด้วยธรณีสูบเช่นกัน นายประตูลจึงว่า ฤๅษีและนักโทษผู้นี้ก็แตกต่างกัน ขอให้ให้นำนักโทษกลับไปพิจารณาใหม่

เพชรฆาตนำสุทธกรรมมาที่ประตูกุศเหนือ นายประตูไม่เปิดประตูให้เช่นกัน พร้อมกับเล่านิทานอย่างนายประตูอื่น ๆ ว่าทำสามลครองกรุงมหาราช มีชายามากด้วยราคะ ชื่อนางกาลา วันหนึ่งทำสามลเดินทางออกไปนอกเมือง 15 วัน อยู่ข้างหลังนางกาลาชักชวน พระยารักษาวังมาที่ห้องเสวยเพื่อเสวยร่วมกับนาง พระยารู้เท่ากันจึงไม่ปฏิบัติตามเมื่อทำ สามลกลับมา นางกาลาจึงขี้ดข่วนตัวเอง และแสร้งทูลว่าพระยารักษาวังลวนลามนาง ทำ สามลจึงให้ประหารผู้ต้องหาทันที ต่อมาทำสามลออกชมสวน 3 วัน โดยฝากเมืองไว้กับ พราหมณ์ นางกาลาได้ช่องจึงชวนพราหมณ์ทำนองเดียวกับชวนพระยารักษาวัง พราหมณ์จึง มีชู้กับนางทั้งคู่วางแผนฆ่าเจ้าเมืองโดยลอบวางยาพิษในอาหาร เมื่อทำสามลเสวยแล้วค่อย หมดลมหายใจ และรู้ตนถูกยาพิษจึงทำให้นึกถึงพระยารักษาวังที่ถูกตัวนทำโทษ นายประตู จึงย่ำว่าเรื่องนักโทษนี้ก็เหมือนกัน ขอให้เพชรฆาตนำไปให้เจ้าเมืองพิจารณาใหม่

รุ่งขึ้นเพชรฆาตนำสุทธกรรมเข้าเฝ้าที่ห้องพระโรง ท้าวพรหมทัตได้ฟังคำทูลของ อำมาตย์ และคำยืนยันของนายประตูเมืองทั้งสี่ จึงซักถามผู้ต้องโทษ สุทธกรรมจึงเล่าความจริง ให้ฟัง และนำหนังสือทูลมาคืนพระราชตามเดิม ท้าวพรหมทัตขอร้องให้สุทธกรรมเป็นที่ปรึกษา ราชการและยังแบ่งเมืองให้ปกครองด้วย แต่สุทธกรรมไม่ยอมรับพร้อมกับเทศนาสั่งสอนแก่ ท้าวพรหมทัต และบรรดาเสนาอำมาตย์ ตั้งอยู่ในคุณธรรม จากนั้นสุทธกรรมกลับมาที่บ้านตน ปรากฏว่าหญิงสามผัว ชายสามโบสถ์ และศิษย์ร้ายครูต่างสำนักผิดจึงชวนกันหลบหนี สุทธกรรม ได้มอบบ้านและทรัพย์สมบัติให้บรรดาบริวารครอบครอง แล้วตนเองออกเดินทางไปยังเมือง ตักสิลา ขณะนั้นอยู่ที่ศาลาแห่งหนึ่ง ปรากฏราชรถเสี้ยงทายมาจรดแทบเท้าสุทธกรรม ในที่สุด สุทธกรรมได้ขึ้นเสวยราชย์และอภิเษกกับธิดากรุงตักสิลา จากนั้นได้บำเพ็ญกุศลมหาทาน แก่บรรดาญาติภคินี ปรากฏว่าหญิงสามผัวและทิดเอกเข้ามาร่วมรับบริจาด้วย เมื่อเห็น สุทธกรรมก็ตกใจ แต่สุทธกรรมไม่ได้ถือโทษ กลับเสกบให้ตั้งอยู่ในความดี ภายหลังทั้งค้ต่าง ละอายใจชวนกันหลบหนีไป

ตัวอย่างบทกวี

บทบรรยายสาวแท้	
สาวแท้พรหมจรรย์	รู้กลัวเจ็บและกลัวอาย
ไม่ว่าร้ายแก่ชาย	ไม่ยินร้ายติเตียนคน
ไม่มักคบคนพาล	ไม่รู้เร่ประจานตน
ถึงแม้่น่ายากจน	อยู่แต่ตามประเวณี
เดินประสพบพบผู้ชาย	บ้านไกลใกล้ที่ใดมี
สดชื่นจำเรณูศรี	ดังพบญาติพงศ์พันธุ์

เจราจาสุจริต
ไม่สู้ไม่ถุ่มัน
ตั้งสัจบัญญัติตัว
แม่นชายเกี่ยวพาลมา
เดินย่นก็ยำเกรง
จะนั่งนอนที่ไหน

บทบรรยายหญิงแสร์

หญิงแสร์แม่ก็ตาย
ชวนชมแต่สำราญ
จำนงบำรุงรูป
เข้าใจไปทุกสิ่ง
อยู่ ๆ ก็มีเหตุ
เสาะแสวงแสวงหา
หาชาติมีอาจรู
มีคู่ด้วยชายใด
พ่อแม่ญาติกา
นานไปเป็นคนสูญ

บทบรรยายแม่หม้าย

หญิงใดได้พิทักษ์
หญิงนั้นชื่อแม่หม้าย
แลดูตามระบอบ
ไม่เร่ร้างเรือนร้าง
แม่นยากแต่ทุนทรัพย์
เกลียดชังกลัวความอาย
ทำกินตามกำลัง
ผู้ใดถ้ามียุญ
หญิงหม้ายดังนี้แล
ถ้าจัดร่วมสงสาร

ไม่บิดเบี้ยวไม่เกี่ยวพัน
น้องพี่ป้าและลุงตา
กลัวว่าคนจะนินทา
เอาดีกันไม่หวั่นไหว
เห็นผู้ชายดั่งกองไฟ
พ้นจากโทษสืบประการ
(เศรษฐีบอกเล่าแก่สุทธกรรม)

มักชอบใจแห่งชายพาล
ไม่ติดพันเอาจริงจัง
จะให้มิกระบวนหญิง
ชวนชายชมประสมหา
ช่างปกปิดไม่ราคา
แม่มดปลดโรคาใน
ดูให้ถึก็ดีไป
จริตเดิมไม่เสื่อมสูญ
อายุขายหน้าทั่วตระกูล
ไม่เข้าใกล้ญาติวงศ์
(เศรษฐีบอกเล่าแก่สุทธกรรม)

ด้วยผัวรักจนถึงตาย
เรียกตามโลกยโฆหาร
ไม่ค้ำคบด้วยคนพาล
ด้วยเพื่อนบ้านพวกหญิงชาย
ยากไม่ช่วยอย่ากล้ากราย
ที่ยากร้ายตามแต่บุญ
ลูกหญิงชายไม่หมองหม่น
ไม่สู้รบรบกราบกราน
ว่าหม้ายแท้ไม่สาธารณ์
เห็นได้แท้เป็นแม่เรือน
(เศรษฐีบอกเล่าแก่สุทธกรรม)

หมองหม่น = หมองหม่น

บทบรรยายแม่แท้

หญิงแท้แม่แต่นคำ
องอาจเร่รานเพื่อน
จะว่าฝ่ายวิชา
มีศั้วแต่ประมาณ
ชายอื่นมาอยู่อีก
คำว่าไม่ปราศรัย
แม้ชายมีฝีมือ
แม่แต่นมันแสนเงื่อน
หาศั้วเหมือนหาผัก
ได้ฟังเสียงแต่ไกล
ด้วยอาคมมันประสิทธิ์
ถึงดีมีปัญญา

มันทนทีกเหมือนควายเถื่อน
ไม่วายเว้นสักเพรงาย
ภายในดีเชิงชำนาญ
ปีครั้งปีตีขับไป
มันใช้ดูไม่เหมือนใจ
ทนไม่ได้ลงจากเรือน
มาอยู่ได้แก่สามเดือน
ตามไม่ทันมันขับไป
ชายใดเห็นก็พอใจ
จับอกใจยิ่งหนักหนา
ซึ่งจับจิตบุรุษ
ครั้งเข้าใกล้จะใคร่พาล

(เศรษฐีบอกเล่าแก่สุทธิกรรม)

บทสอน

ถ้าหมายถึงสามศั้ว
แม่มานอนอยู่ใน
เจ้าอย่าได้พิศวาส
ถ้าใครเลี้ยงเป็นเมีย
หนึ่งเล่าถ้าบ้นทิต
บวชแล้วสึกออกไป
แต่สองนั้นก็ร้าย
ถ้าสึกถึงสามถา
เป็นศิษย์ถ้าร้ายครู
อย่าอามาเป็นมิตร
เมืองใดถ้าพระยา
ยากใจแก่ไพร่พล
เมืองใดถ้าพระยา
ผิดชอบไม่สอบดู

พ่อเร่งกลัวอย่าอาลัย
เรือนเราแล้วเร่งหนีเสีย
อื้อบาทว์คำห้าเบี้ย
มีแต่ทุกข์กับเจ็บใจ
เป็นศิษย์สงฆ์อารามใด
แล้วกลับบวชถึงสามถา
ดั่งนั้นไซร์ก็พอยา
อย่างใดคบมาเป็นมิตร
ถึงสามแห่งแต่ล้วนผิด
มันมักทำทรชน
เป็นเจ้าของถึงสององค์
เมืองนั้นร้ายอย่างใดอยู่
ไม่พิจารณาเป็นตราฐ
ให้เที่ยงแท้ในโทษทัณฑ์

มีแต่โมหะจิต
ว่ากล่าวไม่เป็นธรรม
ว่าแล้วกลับคืนเล่า
ยากใจแก่ไพร่พล

จิตโลภจิตโทสัน
เป็นอิจฉาชาชน
ว่าอีกไม่สามสี่หน
เจ้าอยู่เร่งถอยไป

(เสรษฐีสอนสุทธกรรม)

ถา = ครั้ง, พอยา = พอแก้ไขได้

บทชมป่า

ม่วงปรางมะทรากกล้วยป่า
อินจันมันป่าทุเรียน
ระกำลำไยสะท่อนเตียน
จำปาเกตุกุนขนุนทอง
แต่งป่าป่าเรพลับพลอง
กินพลางทางทิ้งทอดใบ
เดินเดี่ยวสันโดษกลางไพร
สร้างสูงสุดจอมผา
ยุงยงนางตะเคียนเหียนพนา
ใบชิดปิดแสงสุริยน

ชมพู่วิกา
มะหาดค้ายเตียน
ตะโกเก็บทอง
ชมพรรณไม้ไป
ต้นน้อมก้อมมา

(สุทธกรรมเดินทางไปเมืองตักสิลา)

2.2 สุภาชิตร้อยแปด

ต้นฉบับเดิม

นายเทพ บุญยประสาท อดีตอาจารย์ใหญ่โรงเรียนพัทลุงได้
คัดลอกจากหนังสือбуд จากบ้านนาท่อม ตำบลนาขยาด อำเภอ
ควรรขนุน จังหวัดพัทลุง แล้วนำพิมพ์เผยแพร่เมื่อ พ.ศ. 2514
ไม่ปรากฏนาม

ผู้แต่ง

ท่านเจ้าคุณพระธรรมเมธาจารย์ (พระมุนีสารโสภณ) วัดภูผาภิมุข
จังหวัดพัทลุง สันนิษฐานว่าท่านเจ้าคุณอุดมปีฎก (พระพุทธรสร-
ภิกขุ) เปรียญ 9 ประโยค ในสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งวัดสนทรา
(วัดสุนทรवास) อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง เป็นผู้แต่ง ภิกขุ
ท่านนี้เป็นคนเดียวกับผู้แต่งเรื่องสุทธกรรม เพราะมีความบางตอน
ที่เป็นคติคำสอนคล้ายกันเช่น

สุทธิกรรม

เนื้อเน่าเอาเกลือทา
ทั้งเกลือทั้งเนื้อส่ง

คิดว่าเน่าจะจางลง
รสเน่ายิ่งกว่าเก่า

สุภาษิตร้อยแปด

เนื้อเน่าเอาเกลือทา
ทั้งเกลือทั้งเนื้อส่ง

คิดว่าเน่าจะจางลง
รสเน่ายิ่งกว่าก่อนก่อน

สุทธิกรรม

หนึ่งเล่าถ้าหญิงใด
สามผัวล้วนแต่หย่า

เป็นแม่หม้ายถึงสามตา
เจ้าอย่าได้หลงด้วยกล

สุภาษิตร้อยแปด

เป็นม่ายถึงสามหน
แม่นใครคบคิดหวัง

คนหนีหน่ายถึงสามครั้ง
เหตุจะยังคงระคาย

สุทธิกรรม

จะดูก็รู้ยาก
ผ้าผ่อนจะเลือกเอา
เป็นไก่อให้ดูเกลียด
รังชันและตุ่มตา

เงินทองหรือจะสุบเผา
เห็นเก่าขาดประจักษ์ตา
ถ้าเป็นเรือให้วัวควา
จะได้อู่ว่าร้ายดี

รูปแบบการประพันธ์ กาพย์ 11 จำนวน 212 บท

เนื้อเรื่อง

เป็นบทสอนใจให้รู้จักตั้งตนเป็นคนดี ไม่โอ้อวด เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และมีคารวธรรม รวมทั้งการรู้จักคบมิตรรู้จักมิตรชั่วและดี ที่น่าสนใจคือการเปรียบเทียบให้เห็นเป็นรูปธรรม อ่านแล้วเข้าใจง่าย ดังตัวอย่างที่ตัดตอนดังนี้

ตัวอย่างสุภาษิต⁷

- 1 -

เหล็กอยู่เรือนเป็นเพื่อนพรา
รึดแต่ก่อนบ่หอนเสี้ย
เศรษฐีเยี่ยมตกลาง
ผู้ดีตกต่ำได้
จับปลาชุมเอาหัว
น้ำใสในสระศรี

ข้าอยู่เรือนเป็นเพื่อนเมีย
ท่านผู้เฒ่าตกลางไว้
เหล่าขุนนางยอมตกลไฟ
ลูกข้าไซร์รักได้ดี
เปลื้องโบบวให้ดีหลี
อย่าให้ขึ้นขึ้นมิดตม

รึด = จาริ

2 -

อย่ากล่าวหางเสือพอม
เจ้านายของเราเอง
เสือพอมกวางโถมเข้า
ตบต้องคอมฤคา
งูเห่าเท่าไม้ม้วน
เพลิงน้อยเท่าแมลงหวี่
จับเหาหัวท่านมา
มักทุกข์ฉุกเดือดร้อน

ราชสีห์ข่มขามเกรง
อย่าลวนลามอุเบกษา
เสือโคร่งเล่าวิ้งวางมา
จึงรู้ว่าฤทธิเสือมี
อย่าได้ควรขุดหางตี
เผาได้สิ้นทั้งนคร
ใส่เกษาร่าฟังก่อน
จะผันผ่อนก็สุดแรง

- 3 -

อายุหลายสิบปี
นุ่งห่มพอสสมควร
ทรัพย์สินที่อยู่คนพาล
คือดวงพวงมาลา
หาครุฑต้นนิมพลี
หาหญิงจะปกครอง
ซื้อช้างให้แลหาง
แผ่นดินเหลือดีเหลือ

สีเดงนัคนมกสรวล
กับอายุของอาตมา
บ่ยืนนานเสียเลขหนา
ชูปแซ่เหล่าปล้นศรีหมอง
หาราชสีห์ที่ถ้ำทอง
เร่งสืบส่องให้ด่องแท้
จะช้อนางให้แลแม่
วิสัยแม่จะคงยัง

ท่านล้มอย่างได้หัว
 อย่าชี้ทางให้รอก
 ออกจากปากมักเข้าหู
 มีท่งยอมมีนา
 อย่าสาวไส้ให้กาเห็น
 แกวกหญ้าที่เขวหาง

ส่วนท่านกลัวอย่าได้หลอก
 อย่างบอกทางให้แก่กา
 ออกร่มักเที่ยวล่า
 ส่วนมีปาย่อมมีหู
 อย่าหาเมลิ้นให้คนดู
 มักอดสูเมื่อภายหลัง

รอก = กระจอก, เมลิ้น = แมลงเล็ก ๆ จำพวกเห็บ, เหา

ไซรูปโอบต้นไทร
 ไซร่างจะใส่เสื้อ
 ไซน้ำจะใส่แหวน
 ร่างกายไรคดคิ้ว
 ช่างชี้ตามช่าง
 จะเอาก็เปล้าแหล่

ไม่ใช่หน้าจะคำเรือ
 ไม่ใช่เนื้อจะผัดผิว
 ไม่ใช่แขนจะเรียงนิ้ว
 ถึงใช้น้ำใครจะแล
 อ้างจะข้ามกระสุนธนู
 คนไม่แลจะบ้าเปล้า

นายรักเหมือนเสือกอด
 พลังลงคงอาญา
 พายเรืออยู่ในอ่าง
 นกเขาขังกรงไว้
 ทรัพย์ท่านทำทรัพย์ตน
 เหมือนไฟกินไม้ฟูก

หนีนายรอดเหมือนเสือหา
 ชีวิตับนับวันตาย
 ผิดเขียงอย่างคนทั้งหลาย
 แต่เร่ร้ายได้ร้องทุกข์
 อ้ายยื่นขอลว่าเป็นสุข
 มักได้ทุกข์เมื่อภายหลัง

ฟูก = ผุ

มีเมียรักร่วมรู้
 ไม่มีความสบาย
 เขยิบฟากไปทบตง
 ลิ่นพินอยู่กันไสร้

อย่าได้อยู่เรือนหลวงยาย
 มีแต่ให้ได้ยากใจ
 จะบำหรงสักเท่าใด
 ยังไม่พ้นจะทบแตก

ขันต้อให้มัน
ครั้นว่ามันทบแตก

อย่าถ้อให้ขันเขาแตก
ขันจะแตกออกเที่ยวบาด

หลวงยาย = แม่ยาย, บำทรง = บำรุง, ทบแตก = กระทบกระแตก

- 8 -

หลกมือได้กินหมาก
นะนักมักขี้แพ้
เขาดีว่าเขากลัว
เขาเขี่ยเขาเยาะเขี่ย
อย่าซ่อนมือได้ผ้า
มือหวยหวยไปเอง

ครั้นหลกปากเขาดำแม่
ครึ่งแพ้นักมักนะเล่า
เขาปรานีหัวว่ารู้ไม่เท่า
ติดว่าเข้าด้วยตนเอง
ลักซ่อนผ้าไว้ได้เพลิง
ไม่พักเหรงไปทบแท่ง

หลก = ตลก, นะ = ชนะ, หวย = ไหวไปมา,

เพลิง = หม้อดินเผาขนาดใหญ่ใช้สำหรับใส่น้ำหรือข้าวสาร

2.3 ภาษิตลงสอนหลาน

ต้นฉบับเดิม

วัดดอนคั่นออก ตำบลคูขุด อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

จัดพิมพ์

พิมพ์เผยแพร่หลายครั้ง เช่น พิมพ์ในหนังสืออนุสรณ์พระราชทาน

เพลิงศพนายชื่อน สุวรรณคีรี พ.ศ. 2528

ผู้แต่ง

พระครูวิจารณ์ศีลคุณ (ช) วัดดอนคั่นออก ตำบลคูขุด อำเภอ
สทิงพระ จังหวัดสงขลา พ.ศ. 2522

รูปแบบการประพันธ์
เนื้อเรื่อง

กาพย์ 28 จำนวน 123 บท และกาพย์ 11 จำนวน 33 บท

เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ที่มีกลวิธีนำเสนอเนื้อหาแปลกกว่า
วรรณกรรมเรื่องอื่น คือแทนที่จะสอนในทางที่ถูกที่ควร กลับ
สนับสนุนให้กระทำแต่สิ่งชั่ว ทำนองเยาะเย้ยเสียดสี ผู้ปฏิบัติตาม
เกิดความสำนึก ละอายใจ และกลับได้สติ นับว่าเป็นการสอนที่
แยบยล ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างภาษิต⁸

- 1 -

ข้าขอไหว้ครู แรกนานหายหู ไม่รู้ครั้งไหน
เป็นครูผู้เฒ่า ไม่เข้ากับใคร แก่ดีเหลือใจ พันที่คณนา

กินแล้วแกนอน ไม่ทุกข์ไม่ร้อน ด้วยสิ่งใดหนา
เมื่อคราวอยู่วัด แกหัดวิชา หมากรุกสะกา ไปไฟหลายอย่าง
เล่นบ้ำคว้าว้าว ยามเย็นยามเช้า กินเหล้าไปพลง
ฉัดกร้อต่อนก หลายหนกกลายอย่าง ชี้อร้านการห่าง มั่นสันเพียงครู
นานหายหู = นานมาก, เล่นบ้ำ = เล่นสะบ้า, ฉัดกร้อ = ตะตะกร้อ

- 2 -

ทำไรไถนา บูราณท่านว่า หากความรำคาญ
เป็นเพื่อนกับโม้ โต้ขึ้นกับตาล ถ้าใครอยู่บ้าน อ้ายหลานอย่าทำ
ถ้าจกขึ้นตาล อย่าขึ้นมาบ้าน คิดอ่านปลุกหน้า
หาให้ให้มาก เทหวกให้คล้ำ ให้เต็มทั้งหน้า ให้คล้ำทั้งเรือน
ครั้นแล้วโดยปอง ชวนพี่ชานน้อง กินให้เลื่อนเปื้อน
ครั้นสอกเราเต็ม เพิ่มไว้ให้เลื่อน กินให้ตั้งเดือน ใครว่าใครใคร
ครั้นเราเมามาย ใครมาดำให้ อย่าได้กลัวใคร
เขาฟ้องเสียเงิน ให้แก่เขาไป กลัวเขาว่าไร คำใหม่ให้เล่า
โม้ = ไม้, โต้ = คู่, หน้า = ขน้า, กระท่อม, หวก (ตะหวก) = กระแซ่,
สอก = ลดลง, พร่อง, ไหฺร = อะไร

- 3 -

อย่าเรียนค้าขาย การไทรกวนกาย หาของให้เพื่อน
เที่ยวหาบไปให้ เขาได้ทุกเรือน เร่เป็นทาสเพื่อน ไม่เหมือนอย่าทำ
อย่าเรียนขายหมาก เป็นการลำบาก ชุระไทรปล้ำ
นับแล้วนับเล่า นั่งเฝ้านั่งคล้ำ ไม่รู้รุ่งค่ำ แต่นั่งคิดอ่าน
ได้แต่ความทุกข์ ไม่มีความสุข อย่าทำเลยหลาน
กินหวกสักบอก แล้วเที่ยวลอกวาน หลอกคนตามบ้าน ดีหวาค้าขาย
ปล้ำ = พยายาม, บอก = กระบอก, วาน = ทวาร, กั้น, ดีหวา = ดีกว่า

- 4 -

อย่าเรียนถางไร การไทรกวนกาย ให้ได้เสดสา
แต่เผาแต่ปรน ได้ทุกข์ทรมาร ร้อนหน้าร้อนตา ชุระไทรไขว

อย่าเรียนสร้างสวน การไทรที่ชวทวน ให้อากแก่ใจ
ปลูกกรมปลูกหญ้า ได้ค่าอะไร ชุระไทรใจ ไม่ใช่กิจการ
อย่าเรียนกินข้าว ไม่ดีนะเจ้า จำไว้เถิดหลาน
ต้องหาหลายสิ่ง จริง ๆ รำคาญ ครั้นกินน้ำตาล สิ่งเดียวก็ได้
การไทร = การอะไร, เสดสา = ลำบาก, ไหว = เกี้ยวข้องด้วย, น้ำตาล = กระแซะ

- 5 -

อย่าเรียนหนังสือ รู้เลขลายมือ สรรพการวิชา
ไม่ดีสักสิ่ง จริง ๆ หลานอา บุราณท่านว่า ได้กินกัที่
อย่าเรียนช่างโลง เขาเรียกว่าโกง ไม่เห็นว่าดี
ทำการเผาไฟ จะได้ไทรมี นิ่งเป็นเพื่อนผี ชุระไทรทำ
อย่าเรียนตีทอง เขาว่าจ่องหอง ชุระไทรปล้ำ
นึ่งเป้านึ่งแผ่ แล ๆ กล่า ๆ วัน ๆ ยังคำ หน้าดำตาแดง
ถ้าจะไปแห่งใด เปลือกเคี่ยมลูกโห อุตส่าห์แสวง
กับทั้งกระบอก ทรายคดปลอกคกแต่ง เปลือกเคี่ยมตากแห้ง แล้วให้ข่างไฟ

- 6 -

อุตส่าห์ซักร้าน ขึ้นชื่อว่ากร แล้วถือตัวอย่า
จะได้มั่งมี ได้ดีหลานอา ซักร้านดีหว่า อย่าให้ยังไทร
ของกินไม่ขัด ข้าวตากตามวัด มันมีถมไป
ไปปลิ้นเด็กมา แล้วอย่าให้ไทร เด็กดำตามใจ อย่าไปพรรณนา
อุตส่าห์หน้าด้าน เขาแข่งสาบาน อย่าได้เสบสา
อดทนให้ได้ ไม่พักเวทนา เขาค่าเขาว่า จะอายุอะไร
ยังไทร = มีอะไร

- 7 -

นี่แหละหลานอา เรียกว่าวิชา การหาเงินง่าย
อนึ่งเล่าหนา ถ้าให้ไว้ได้ ให้ไปเล่นไฟ กัดปลาชนไก่
เล่นบ้ำเล่นดวด ถ้าใครเล่นกวด จะได้เป็นใหญ่
ยังได้ทอยกรอก บอกให้เข้าใจ นันแหละจะได้ ตำแหน่งขุนนาง

เบี้ยแป๊ะกำปัด ถ้าใครเล่นจัด คงจะพาร่าง
ยังได้เล่นปอ จะได้เป็นนายตรง เล่นถั่วตัวอย่าง จะได้เป็นนายกอง
เล่นบ้ำ = เล่นสะบ้า

- 8 -

เที่ยวนอนตามหลา เที่ยวตามวัดวา แล้วมากินข้าว
อันการหลับนอน หอนตื่นแต่เช้า ครั่งเขาหุงข้าว สุกแล้วต้อตื่น
ถ้าไม่ไหวกิน นั่งทำหน้าหมิ่น ขึ้นโกรธครีกรั้น
บ่นว่ารายมาย นับได้หลายหมื่น แล้วลุกขึ้นยืน จะถีบเจ้าเรือน
วิชาของพ่อ นิสัยใจคอ สูงใหญ่ใครเหมือน
นอนจนหัวโน้ด โกงมากหาเพื่อน ของกินไม่เหมือน ฟัดถ้วยฟัดชาม
หลา = ศาลา, หมิ่น = เหมิ่น

กิจกรรมการเรียนรู้ครั้งที่ 2

1. ทำไมนายประตुरักยาวังจึงเล่านิทานให้เพชรฆาต และสุทธิธรรม จงสรุปสาระของนิทานแต่ละเรื่อง
2. จงอธิบายคำต่อไปนี้
สาวแท้ หญิงแสบ แม่หม้าย แม่แหม่ม
3. จงอธิบายภาษิตต่อไปนี้
 1. หลกมือได้กินหมาก ครั้นหลกปากเขาด่าแม่
นะนักมักจีแพ้ว ครั้นแพ้นักมักกะเด่า
 2. ไช้รูปโอบตันไทร ไม่ใช่หน้าจะกำเรือ
ไช้ร่างจะใส่เสื้อ ไม่ใช่เนื้อจะผัดผิว
4. จงอธิบายวิธีการสอนในภาษิตลงสอนหลาน ได้ผลดีและผลเสียอย่างไร ยกตัวอย่างให้เห็นชัดเจน

3. วรรณกรรมประเภทตำนาน

แต่ละท้องถิ่นมีตำนานเกี่ยวกับบุคคล และสถานที่บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์ เช่น ตำนานพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช และนางเลือดขาว เมืองพัทลุง ในที่นี้ขอนำตำนานเรื่องนางเลือดขาว เป็นตัวอย่างดังนี้

3.1 นางเลือดขาว ตำนานเมืองพัทลุง

ต้นฉบับเดิม	เรียกว่าเพลานางเลือดขาว พบที่วัดเจ็ยน บางแก้ว จังหวัดพัทลุง เปลาหรือหนังสือเพลา หมายถึงสมุดข่อยบันทึกตำนานและพระกัลปนาวัต พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2523 อธิบายว่า เปลาหมายถึง กระดาษชนิดเหนียวคล้ายกระดาษข่อยแต่บางกว่า
จัดพิมพ์	ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง ฉบับอัดสำเนา พ.ศ. 2525
ผู้แต่ง	ไม่ปรากฏนาม สันนิษฐานว่าเป็นพระภิกษุวัดสทัง หรือวัดเจ็ยน บางแก้ว จังหวัดพัทลุง ปีที่แต่งประมาณ พ.ศ. 2272
รูปแบบการประพันธ์	ร้อยแก้ว
หมายเหตุ	ประมาณ พ.ศ. 2480 หมื่นจบเจริญการ จังหวัดพัทลุงได้นำเรื่องราวของนางเลือดขาวมาแต่งเป็นกาพย์ยานี เรียกว่า ฉบับร้อยกรอง ได้พิมพ์เผยแพร่หลายครั้ง เช่น ในงานฉาปนกิจศพพระอธิการเนื่องสุภษาโต พ.ศ. 2512

เนื้อเรื่อง

เป็นตำนานเมืองพัทลุงในช่วงที่ตั้งบ้านเมืองที่บ้านพระเกิด และบางแก้ว พร้อมกับแสดงให้เห็นผู้ที่ยึดมั่นในพุทธศาสนาอย่างสูงส่ง คือ นางเลือดขาวและพระยา कुमारได้สร้างปูชนียสถานและวัตถุไว้มากมายหลายแห่ง มีประวัติโดยย่อดังนี้

ตาสามโมและยายเพชรสองสามีภรรยาเป็นหมอสคำหรือหมอจับช้างป่ามาฝึกแล้วส่งเป็นส่วยไปถวายเจ้าพระยาสทิงพระเจ้าเมืองสทิงพาราณสี (ปัจจุบันสทิงพระเป็นอำเภอขึ้นกับจังหวัดสงขลา) วันหนึ่งตายายได้ปล่อยช้างพังตลับ และช้างพลายคชวิชัยมงคลไปกินใบไผ่ ช้างได้นำหน่อไผ่มาให้ตายาย เมื่อตายายใช้มีดตำมางปอกเปลือกหน่อไผ่ตงก็พบกุมารและกุมารีตรงแขนกุมารมีคอดมีเลือดสีขาว เหลือง แดง และดำ ครึ่งทั้งคู่โตเป็นหนุ่มสาว ตายายจึงให้แต่งงานกัน ต่อมาตาสามโมและยายเพชรถึงแก่กรรม นางเลือดขาวและสามีจึงนำอัฐิของท่านไปเก็บไว้ในถ้ำ ปัจจุบันเรียกวัดคูหาสวรรค์

กุมารหรือพระยา कुमार และนางเลือดขาวทำหน้าที่ส่งส่วยช้างแทนตายาย โดยส่งไปถวายเจ้าอยุธยา (สันนิษฐานว่าสมัยนั้นพัทลุงขึ้นกับอยุธยา) นางเลือดขาวและสามีได้ตั้งชื่อ

เมืองที่ตนอยู่นั้นว่า “พระเกิด” (ปัจจุบันเป็นหมู่บ้านตำบลฝาละมี อำเภอกาญจนบุรี จังหวัดพัทลุง) ต่อมาพระยา कुमारและนางเลือดขาวเดินทางหามงคลสถานที่จะทำประโยชน์แด่พุทธศาสนาทั้งคู่ไปพักพลที่บางแก้ว (เขตอำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุงปัจจุบัน) แล้วปล่อยช้างพังตลับและช้างพระยาชววิชัยมณฑล ปรากฏว่า ช้างได้ไปพบขุมทรัพย์คือพะเนียงใส่ทองและดวงแก้ว พระยา कुमारได้นำทรัพย์นั้น มาสร้างพระพุทธรูป วิหาร และเอาทองมาตีแผ่นประดับด้วยแก้ว เขียนเป็นตำนานชื่อว่าวัดเขียนบางแก้วพร้อมกับสร้างวัดสทิงและวัดสทิงมหาธาตุ

นางเลือดขาวและพระยา कुमारเดินทางไปเมืองตรังและลงเรือไปลังกาที่เมืองตรัง ได้สร้างวัดพระงาม วัดพระพุทธสิหิงค์ (ชาวบ้านเรียกวัดหึ่ง) ต่อมาเดินทางไปขึ้นนครศรีธรรมราชพักที่บ้านหนองหงส์ ทั้งคู่ได้สร้างพระพุทธรูปและวิหารได้หลายตำบล กิตติศัพท์ของนางเลือดขาวเป็นผลให้เจ้าเมืองอุษยชัยธานีให้นางทองจันทร์กุมนางข้าหลวง 500 คน มารับนางเลือดขาวสู่เมืองหลวง ส่วนพระยา कुमारกลับไปอยู่บ้านพระเกิดตามเดิม

นางเลือดขาวได้สร้างพระพุทธรูป และวิหารหลายแห่งในเมืองหลวง ภายหลังนางกลับมาอยู่กับสามีและถึงแก่กรรมที่บ้านพระเกิด

ตัวอย่างบทประพันธ์ ได้ปริวรรตเป็นภาษาไทยปัจจุบัน⁹

ฉบับร้อยแก้ว

ศกมัสศ 651 ศกระกานันษัตรเอกษก **จับเดิม**แต่แรกตั้งเมืองพัทลุงเมื่อตั้งพระวัดเขียนวัดสทิงแลสทิงพระขณะสามป่าแก้วอนุลอมเป็นหัวเมืองสทิงพระ อนึ่ง เมืองพัทลุงเมื่อแรกแต่เดิมนั้นสทิงพระเป็นเมืองกรุงสทิงพาราณสีสืบมา ตั้งแต่นั้นมาแลก็มาเกิดตาสามไมยายเพชรเมียตาสามไม แลตายายทั้ง 2 นั้นก็เลี้ยงพระยาชววิชัยมณฑลไปชางบูรพทิศนั้นประเสริฐเลิศล้ำพันประมาณก็ได้เป็น**หมอสดำ** หมอเฒ่านำชางถวยแก่เจ้าพระยากรุงสทิงทุกปี อนึ่ง ชางอันอยู่ในป่าครั้งตายายขึ้นชางสดำก็ยอมม เองทุกราวป่า พระหิมพานต์ในกาลวันหนึ่งเมื่อจะเป็นเหตุนั้นจึงตายายทั้ง 2 ผัวเมีย วาง**ชาง**ชื่อนางพังตลับไปชางบูรพทิศวางพระยาชางพลายช็อกชววิชัยมณฑลไปชางบูรพทิศ จึงนางชางพังตลับนั้นไปแลกอไม้ไผ่พะตงก็เฝ้าอยู่แลพระยาชางนั้นไปแลกกอไม้สเมเรียงก็เฝ้าอยู่จึงตายายทั้ง 2 ครั้ง ถึงเวลาซึ่งชางต้นมิได้มาไซร์ก็รำพึงว่าชางกูทุกวันมาเองวันนี้เป็นเหตุ

๗๑๑

จับเดิม = จำเดิม หมายถึง เริ่มแรก, หมอสดำ = สดำแปลว่า ขวา หมายถึง หมอชางขวา, วางชาง = ปล่อยชาง

ฉบับร้อยกรอง

ยกเรื่องตาสามโม
รูปร่างปรุ่ไรไกร
สูงได้ถึงหกศอก
รูปทรงคล้ายสี่เหลี่ยม
เป็นคนเฉลียวฉลาด
ชาวเมืองเขาเรียกว่า
เดิมอยู่บ้านล้อมช้าง
ตาเป็นหมอสวดคำ
ตาจับช้างมาได้
เห็นตาข้างซากแล้ว
จับจี่มีหลายเชือก
บังเหียนบ่ได้ล่วง
มาวันหนึ่งเทพไท
เก็บผักหักหน่อไม้
กุศลผลสองเรา
เทพเจ้าในแดนดิน
มีความรักข้องใจ
แก่เจ้าทั้งสองนั้น
ขณะนั้นช้างทั้งสอง
เข้าได้หักหน่อไม้
วันนั้นตาสามโม
ยามดีพอตะวันบ่าย
มาถึงหัวบันได
ยายรับหน่อไม้มา
แบะออกเห็นนางใน
ใช้ตาทาบผ้าขาว

ผัวยายเพชรคนแต่ไทร
สมัยนี้ไม่มีเทียม
ผมไม่หยอก ยังคำเปี่ยม
จะวัดได้สามศอกกว่า
ท่านเป็นปราชญ์ชาวประชา
ตาสามโมหมอสวดคำ
ยกข้ออ้างแถลงคำ
เลี้ยงช้างไว้หลายสิบตัว
เลี้ยงเอาไว้คล้ายควายวัว
หางหูลู่บ่วง
เพาะพันธุ์ไว้คล้ายเงินยวง
หาหญ้าอ่อนบ่ช้อนกาย
เข้าดลใจช้างพังพลาย
ที่กินได้ก็เอากิน
ถือเทวในปฐมพิน
ดลใจช้างอย่างสำคัญ
เพราะเทพไทแกลิ่งเสกสรร
ปาติกาเกิดในหน่อไม้
น้ำจิตข่องน้องหวังใย
หาหญ้าอ่อนมาช้อนกาย
อยู่เคหาสองตยาย
ช้างพังตลับก็กลับมา
ขึ้นหน่อไม้ให้ยายตา
มีดกรีดผ้าโลहितขาว
โลहितให้ลใจยายพราว
มาห่อหุ้มคลุมกายนาง¹⁰

๑๗๑

แต่ไทรหรือแต่ไร่ = นานมาแล้ว, ซากแล้ว = รู้สึกแล้ว, ข้องใจ = เป็นห่วง,
ปาติกา : อุปปาติกะ หมายถึง ที่เกิดขึ้นเอง

กิจกรรมการเรียนรู้ครั้งที่ ๑

1. หนังสือชุด และหนังสือเพลงต่างกันอย่างไร จงอธิบาย?

2. นางเลียดขาวได้สร้างบุญสถานใดบ้าง?

3. จงอธิบายคำศัพท์ต่อไปนี้?

หมอสวดคำ พระตง กัดป่นา

4. จงอธิบาย ข้อความจากข้อความต่อไปนี้?

มีความรักขงใจ

เพราะเทพไทแก๊งเสกสรรก็

แก่เจ้าทั้งสองนั้น

ปาตึกาเกิดในหน่อไผ่

4. วรรณกรรมประเภทพยากรณ์

ศาสตร์

ชาวใต้เรียกวรรณกรรมประเภทนี้ว่าศาสตร์ บางถิ่นออกเสียงเป็น “สัจจา” ศาสตร์ หมายถึง คัมภีร์ หรือตำรา ในที่นี้หมายถึงตำรายากรณ์ วิธีการพยากรณ์ เรียกว่าแทงศาสตร์ โดยใช้ไม้เล็ก ๆ แบน ๆ ปลายแหลมคล้ายดาบ สำหรับสอดหรือแทงเข้าไปในสมุดข่อยหรือหนังสือขนาดเล็กเรียกขุดดินข้าง ผู้แทงศาสตร์ยกหนังสือขุดหรือศาสตร์ขึ้นเหนือศีรษะ ทำจิตใจให้มั่นและอธิษฐานเพื่อให้ศาสตร์ช่วยบอกโชคดีหรือโชคร้าย เมื่อเปิดหนังสือขุดที่สอดแทงแล้วจะเห็นภาพวาดและคำพยากรณ์ หมอศาสตร์เป็นผู้อ่านมีท่าทางอย่างสวดหนังสือ

ภาพวาดและคำพยากรณ์แต่ละหน้าสอดคล้องกัน เนื้อหามีความยาว 4-5 บรรทัด มีทั้งร้อยแก้ว และร้อยกรอง ส่วนใหญ่เป็นคำกาพย์ มักขึ้นต้นว่า “รูปนี้” หรือ “อันนี้” แล้วบอกเหตุการณ์จากวรรณกรรมที่ชาวบ้านรู้จักกันดี เช่น รูปนี้พระรามเดินดง รูปนี้พระลักษมณ์ถูกโมกศักดิ์ เป็นต้น แล้วบรรยายด้วยคำพยากรณ์ ตอนจบถ้าเปิดดูคำทำนายที่ดีบอกให้แทงครั้งเดียว พร้อมกับบอกจำนวนเงินให้ไถ่ชะตา เช่น บอกว่า “ทายชะตาสองก้อนท่านเอ๋ย” คำว่าก้อนเป็นมาตราเงินของภาคใต้สมัยก่อน 1 ก้อน = 15 เบี้ย หรือ 1 ก้อน = 25 สต. ยกเว้นที่สงขลามีค่า 15 สต. ถ้าบอกว่าโชคร้ายมักให้แทงต่ออีกครั้ง หรือบอกให้เสดาะเคราะห์ เช่น ให้สระหัว บางเล่มจบด้วยคำทำนายอย่างเดียว

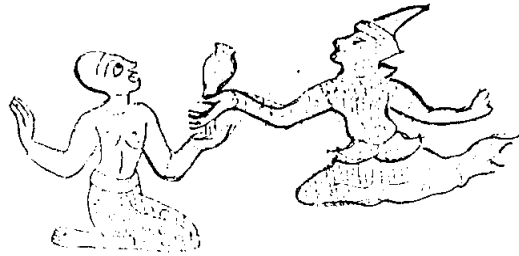
ตัวอย่างศาสตร์ฉบับร้อยแก้ว เก็บไว้ ณ ศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

๑ ๑ อันนี้เมื่อห้อยสังเมื่อท้าวสามนโกรทไทเพชรคค
เอาไปขมเสียดวงทีนี้ไทเกรงจะตองโผยอาดช
ไทเกรงนัท ทายธ:ตทวตีตัท จ:ไตกินเมือง
ท้าวสามนไตทรมสัมมัตจ:ไตลูกเมียงัวคัว
ทาคันสัมมัตตมากนัทเด ๑๐๐๐

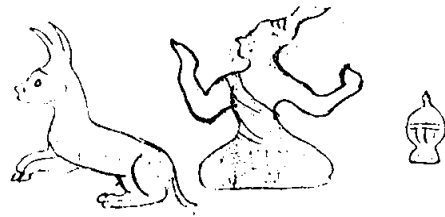
๖ ๐ อันนี้เมื่อพระพตท:โกศลไปแปลทมิเมืองลังกาคั่ง
 ที่นี้ผู้นั้นมีขบมากก็เป็นผู้ท:ผู้นั้น:ได้ดีทำให้
 ภาได้แรง เป็นความว่า:น: ทาลาว่าจ:ได้ทั้ง
 ปรารถน ทานทานมิให้รแทนทช:ตาเกิด
 ส้องก่อนแลท่นอัย ๗๑๘

๓ ๐ อันนี้เมื่อพระวิทนให้ทานเมือง ต้องทำใจเจ็บนักแล
 กัดของหายว่าหมีได้ ดูว่าเคระ:ภยให้ส:หัวเสีย
 จึงจ:กันท:เคระ:ทำไปทาลาว่าจ:ได้ทั้ง เป็นความ
 ช่อมกบแลท่นอัย ๗๑๙

๕ ๐ อันนี้เมื่อสาม:นุคทาเกิดที่มือ เคระ:ภยนัก
 ไทส:หัวเสียจึงกันท:เคระ:ตาใจไปไกลย
 ไทระ:วังตัวรังดี รกเจบไซรก็ส่ายก
 ให้ปรอยนักปรอยปลาแลท่นอัย ๗๒๐

๕ อ่อนน้อมทวาทะกฤษีไถนไถนโดยดั่งสัททวในพระอุบถของตวง
 หินี ทาสบจ:โคตงปฤฎาธา ทาของทวยภานมี
 หายในปฐ:ทาวาปณินีดี เป็นก:หักหมมีดี
 มีลูกหมมีดีสี่สอน ทวยป:ทาสอง กอมาทานนัย

๖ อ่อนน้อมทวาทะกฤษีไถนไถนโดยดั่งสัททวในพระอุบถของตวง
 เถษ: ทูลาบจ:โคตงปฤฎาธา ทาของทวยภานมี
 ทาหามโย ถ้าเป็น:ความส:นัยกัณ
 เถษ:ทวยภานนัย ๗๐

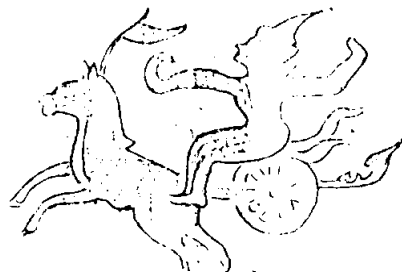
๗ อ่อนน้อมทวาทะกฤษีไถนไถนโดยดั่งสัททวในพระอุบถของตวง
 ทาสบจ:โคตงปฤฎาธา ทาของทวยภานมี
 ทาเป็นความ: ๗:น:ทวาทะกฤษีไถนไถนโดย
 แท ทวยภานนัย ๗๑

๑๑ ๐ อังโณบายทาปรกกรวยเป็นหางกระรอกมีลอบ
 มากนักทาทา ทาโพอันตะ:ทาวิโร:ทาหัดอัน
 ใต้:ทาอันตะ:ทาวิโร:ทาหัดอัน
 ใต้:ทาอันตะ:ทาวิโร:ทาหัดอัน
 ใต้:ทาอันตะ:ทาวิโร:ทาหัดอัน
 ทอเงินในทวย:ทาสองทอเงิน ๑๐

๑๒ ๐ อังโณบาย:ทาวิโร:ทาหัดอัน
 มาแต่เมืองโกสุม:ทาวิโร:ทาหัดอัน
 ใต้:ทาอันตะ:ทาวิโร:ทาหัดอัน
 ใต้:ทาอันตะ:ทาวิโร:ทาหัดอัน
 ทอเงินในทวย:ทาสองทอเงิน ๑๐

๑๓ ๐ อังโณบาย:ทาวิโร:ทาหัดอัน
 คีนักแลม่นัน:มีขัตติกทาหาสาข:ใต้:
 ใต้:ทาอันตะ:ทาวิโร:ทาหัดอัน
 ใต้:ทาอันตะ:ทาวิโร:ทาหัดอัน
 ทอเงินในทวย:ทาสองทอเงิน ๑๐

๑๔ ๑ อ่อนเมื่อพระภุมเทวมองสี่ตาตองที่นิทานไขว่กาย
 คบหนึ่งเตราคันหาไสยหาสาบวามมีไตใน
 ปลายปีกับทนต์จะไตตาเป็นความขะนะภาของ
 ทายจ: นอนไต สัตตจ: เมียมหมี่ลเมื่อทายแก
 ไตก็แลทานไย ๗๐—

คำอ่านศาสตร์ภาพ 1-14

1. อันนี้เมื่อหอยสังข์ เมื่อทำวสามลโทษให้เพชฌฆาตเอาไปฆ่าเสียต้องที่นี่ ให้เกรงนักราชชะตาว่าดีนัก จะได้กินเมืองทำวสามล ได้ทรัพย์สมบัติจะได้ลูกเมีย้วยควาย ข้าคนสมบัติมากนักละ
2. อันนี้เมื่อพระพุทโศษาไปแปลธรรมเมืองลังกาต้องที่นี่ผู้นั้นมีบุญมาก ถ้าเป็นชีพระผู้นั้นจะได้ดี ถ้าไขว่ได้แรงเป็นความว่าชนะ หากลาภจะได้ดังปรารถนาท่านห้ามมิให้แทงทวยชะตาเถิด สองก้อนแลท่านเอ๋ย
3. อันนี้เมื่อพระวิฑูรย์ให้ท่านเมือง ต้องที่นี่เจ็บนักละ ถ้าดูของหายว่ามีได้ ดูว่าเคราะห์ร้ายให้สระหัวเสีย จึงจะพ้นพระเคราะห์ ถ้าไปหากลาภจะได้ ถ้าเป็นความยอมดับแลท่านเอ๋ย
4. อันนี้เมื่อสามะนักขาตัดตีนมือ เคราะห์ร้ายนักให้สระหัวเสีย จึงจะพ้นพระเคราะห์อย่าได้ไปไกลให้ระวังตัวจงดี ถ้าเจ็บไขรรักษายาก ให้ปล่อยนกลปล่อยปลาแลท่านเอ๋ย
5. อันนี้เมื่อพระฤาษีโกนาได้นางสีดาอยู่ผอบทอง ต้องที่นี่หากลาภจะได้ดังปรารถนา ถ้าของหายว่ามีหายในชะตะว่าเป็นชีดี เป็นคฤหัสถ์มดี มีลูกมีฟังสั่งสอน ทวยชะตาสองก้อนท่านเอ๋ย
6. อันนี้เมื่อพระรามตาม กวาง ต้องที่นี่ผู้นั้นจะมีตะบะเดชะ หากลาภจะได้จะเสียของเก่าถ้าของหายว่านานได้ ถ้าเป็นความเสมอกันแลท่านเอ๋ย
7. วันนีเมื่อพรหมณ์ชุกเมื่อขออกัณหาสองคนพี่น้อง ต้องที่นี่ถ้าหากลาภจะได้ดังปรารถนาของหายจะนานได้ ถ้าเป็นความจะชนะ ถ้าไขว่ว่าลำบาก ชะตาดีห้ามมิให้แทง ถ้ายเอาจึงจะดีสองสิ่งแลท่านเอ๋ย
8. อันนี้เมื่อนางมโนห์รา เมื่อพรหมณ์มันเอาไปบูชาไฟ และมิมรดไป ถ้าใครแทงต้องที่นี่ร้ายแต่หัวที่ เมื่อไปภายหลังจะได้ดี เสร็จให้สระหัวเสียพ้นเคราะห์ และให้เกรงคนดำแดงเอาความมาให้แก่ตัวเรา ถ้าว่าจะหากลาภว่ามีได้เลย แทงให้ครบสามหนแล
9. อันนี้เมื่อพาลีสุครีพรบกันพี่น้อง ต้องที่นี่เคราะห์ร้ายให้สระหัวเสีย จึงพ้นเคราะห์ ถ้าของหายว่ามีหายหากลาภว่ามีได้ จะได้ฟังพี่น้อง จะเป็นศัตรูกัน ให้บูชาศาสตราเสีย หายแลท่านเอ๋ย
10. อันนี้เมื่อทศกัณท์พานงสีดา พบกับสะดาญกัณท์ทางไว้ สะดาญว่าไม่กลัวแต่แหวนที่มีอนางขว้างไปถูกสะดาญปักหักตกลงมา ทศกัณท์ก็พานงไป ต้องที่นี่ให้เกรงปาก ถ้าไขว่ว่านานหาย ถ้าของหายว่านานได้ ถ้าเป็นความแพ้แก่ท่าน ถ้าหากลาภได้จะเสียแล้วแล
11. อันนี้เมื่อตายายปลุกกล้วยเป็นทอง ต้องที่นี่มีลาภมากนักละ หากร้ายอันตรายมิได้จะคิดอันใดเหมือนความปรารถนา ลูกเมียเงินทองสิ่งของทุกสิ่ง ถ้ายิ่งว่าจะได้สิ่งของทองเงินให้ทวยชะตาสองก้อนแล

12. อันนี้เมื่อพระลตอไ้ก่ ต้องที่นี้ว่ามีคนเบี่ยนจากที่มาแต่เมืองไกล ถ้าใช้จากที่ดีแล
หาลากจะได้ตั้งปรารถนา เป็นความเสมอกัน ทายชะตาเมื่อน้อยลำบาก เมื่อกลางอายุ
แลท่านเอี้ย
13. อันนี้เมื่อพระอาทิตย์เมื่อแรกอุทัยขึ้นมาทางต้องที่นี้ด้นักแล ผู้นั้นจะมีศศักดิ์ถ้าหา
ลากจะได้ตั้งความปรารถนา เป็นความว่าชนะให้แทงเลียให้ทายชะตาสองก้อนจึงดี
ท่านเอี้ย
14. อันนี้เมื่อพระรามตามนางสีดาต้องที่นี้ถ้าไขว่ร้ายคาบหนึ่ง เกระห์คนอาศัยหาลากว่า
มิได้ในปลายปีกันต้นปีจะได้ ถ้าเป็นความชนะถ้าของหายจะนานได้ศตรูจะเบี่ยน มีลูก
เมื่อกายแก่ได้ดีและท่านเอี้ย

ตัวอย่างข้อความจากศาสตร์ที่คัดมา 14 ตอนนี้ หลายตอนอ้างตัวละครจาก
วรรณกรรมและพุทธประวัติที่ชาวบ้านรู้จักกันดี และนำพฤติกรรมตัวละครนั้นประกอบการ
ทำนาย แสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมได้แพร่หลายไปสู่ชาวบ้าน และเป็นการประยุกต์วรรณกรรม
เข้ากับชีวิตชาวบ้านได้อย่างดี ชีวิตของตัวละครที่ประสบความสำเร็จมีความสุขความทุกข์มีส่วนเกี่ยวข้องกับ
กับเคราะห์ดีและเคราะห์ร้ายของชาวบ้าน ชาวบ้านยังหาทางออกเพื่อหลีกเลี่ยงเคราะห์ร้ายด้วย
ความเชื่อ เช่น การสละหัวการสละหัวนั้นยังถือว่าเป็นการแสดงออกซึ่งความกตัญญูอีกด้วย
ในวรรณกรรมภาคใต้มักมีพิธีขึ้นเบญจารคน้ำ เช่นเดียวกับภาคเหนือมีพิธีรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่

กิจกรรมการเรียนรู้ครั้งที่ 4

1. จงอธิบายคำว่า “ศาสตร์” วรรณกรรมสำหรับพยากรณ์
2. ทำไมจึงเรียกว่า “ทางศาสตร์”
3. จงอธิบายข้อความต่อไปนี้
 - (1) ดูว่าเคราะห์ร้ายให้สละหัวเสีย
 - (2) ทายชะตาสองก้อนท่านเอี้ย
4. เนื้อหาในศาสตร์อ้างถึงตัวละครในวรรณคดีไทยอย่างไรบ้าง ทำไมจึงนำตัวละคร
และพฤติกรรมตัวละครนั้น ๆ มาเกี่ยวข้องกับศาสตร์

สรุป

รูปแบบและเนื้อหาวรรณกรรมลายลักษณ์ ที่นำมาเป็นตัวอย่างเป็นได้แก่ประเภทนิทาน ส่วนใหญ่รับอิทธิพลจากนิทานชาดก เพื่อสอนใจผู้อ่านเป็นประจำสำคัญประเภทคำสอน มีทั้งคำสอนโดยตรง และคำสอนอย่างอาศัยการเล่าเรื่องอย่างนิทาน เพื่อเป็นคติธรรมดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องประเภทตำนาน ตัวอย่างนางเลือดขาว ตำนานเมืองพัทลุง ซึ่งให้เห็นถึงสตรีมีใจบริสุทธิ์ สร้างกุศลกกรรมเป็นที่น่ายกย่อง และสุดท้ายวรรณกรรมประเภทพยากรณ์ คือ ศาตรา แสดงให้เห็นความเชื่อของชาวภาคใต้โดยการนำพฤติกรรมตัวละครจากวรรณคดีไทย มาเกี่ยวข้องกับชีวิต

การประเมินผลท้ายบท

1. พระสุชนและนางเมรี มีพฤติกรรมเหมือนกันในแง่ใด จงอธิบายถึงสาเหตุ วิธีการและผลที่ได้รับ
2. จงอธิบายข้อความต่อไปนี้
 1. เชื้อตบอย่าเชื่อกน เชื่อหลายหนมักเสียการ
 หัทักข์พัญามาร หลมามลั่งเอาดวงใจ
 2. จับได้เชือกร้อยตามตา นางเกาน้องยา
 ได้ร้อยแต่ตาปละหนึ่ง
 3. ทักษิณรอบบิณฑา พรหมณ์รับมาจุ่มในขัน
 จอมหม่อมนั่งพร้อมกัน วันท่าขวัญพระลูกยา
3. จงยกตัวอย่างความเชื่อในเรื่องมโนหรานิบาตและชี้ให้เห็นว่าความเชื่อนั้นมีผลต่อสังคมอย่างไร
4. จงอธิบายลักษณะนิสัยของตัวละครต่อไปนี้
 1. นางสาวแก้ว
 2. นางสนทรา
 3. นางสุภาณี
 4. นางสมุทกเวหา
5. นักศึกษาได้ความรู้เกี่ยวกับประเภทของหงส์ในเรื่องพญาหงส์อย่างไรบ้าง

เชิงอรรถ

1. มโนหรานิปาตฉบับวัดมัชฌิมาวาส สงขลา : วค.สงขลา, 2513), หน้า 41, 101, 117, 203, 219.
2. นายเรื่อง นาโน, พระรถเมรี (นครศรีธรรมราช : ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วค.นครศรีธรรมราช, 2522), หน้า 33, 38, 40, 79, 100, 112, 176, 208.
3. สุนีนำนวนเก่า (นครศรีธรรมราช : ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วค.นครศรีธรรมราช, 2520), หน้า 23, 25, 57, 69, 77, 83.
4. พระกายโสท สำเนาสมุดข่อย วิทยาลัยครูภูเก็ต จังหวัดภูเก็ต
5. พญาหงส์ (สุราษฎร์ธานี : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสุราษฎร์ธานี วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, 2525), หน้า 14, 26, 28.
6. สุตธิกรรมชาดก (สงขลา : มศว.สงขลา, 2517), หน้า 32, 34, 37, 40, 178.
7. เทพ บุญประสาท (รวบรวม), คติโบราณ (สำนวนภาคใต้) (พัทลุง : อนุสรณ์ในการบำเพ็ญกุศลอายุครบ 5 รอบของผู้รวบรวม, 2514) หน้า 1-36.
8. พระครูวิจารณ์ศีลคุณ (ช) ภาษีตลุงสอนหลาน (สงขลา : อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนายช้อน สุวรรณคีรี, 2528), หน้า 30-39.
9. ชัยวุฒิ พิชะกุล, ชำระเพลนางเลือดขาวเอกสารอัดสำเนา (พัทลุง : ศูนย์วัฒนธรรม จังหวัดพัทลุง, 2525), หน้า 18.
10. หมื่นจบบเจริญการ, ประวัตินางเลือดขาวและตำนานเมืองพัทลุง (พัทลุง : อนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพพระอธิการเนื่อง สุภชาติ, 2516), หน้า 8.
11. สมุดข่อยตำราศาสตร์, ศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี